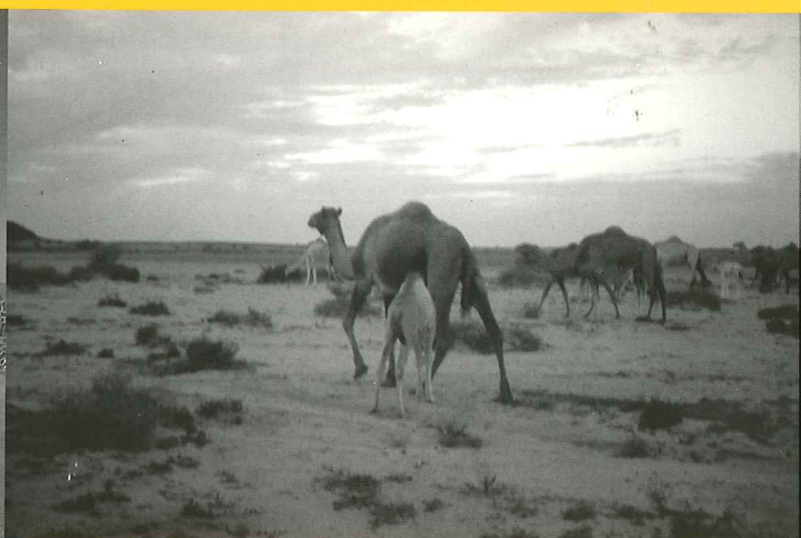

Västsahara

– avkolonisering med förhinder

Claes Olsson

Västsahara
– avkolonisering med förhinder

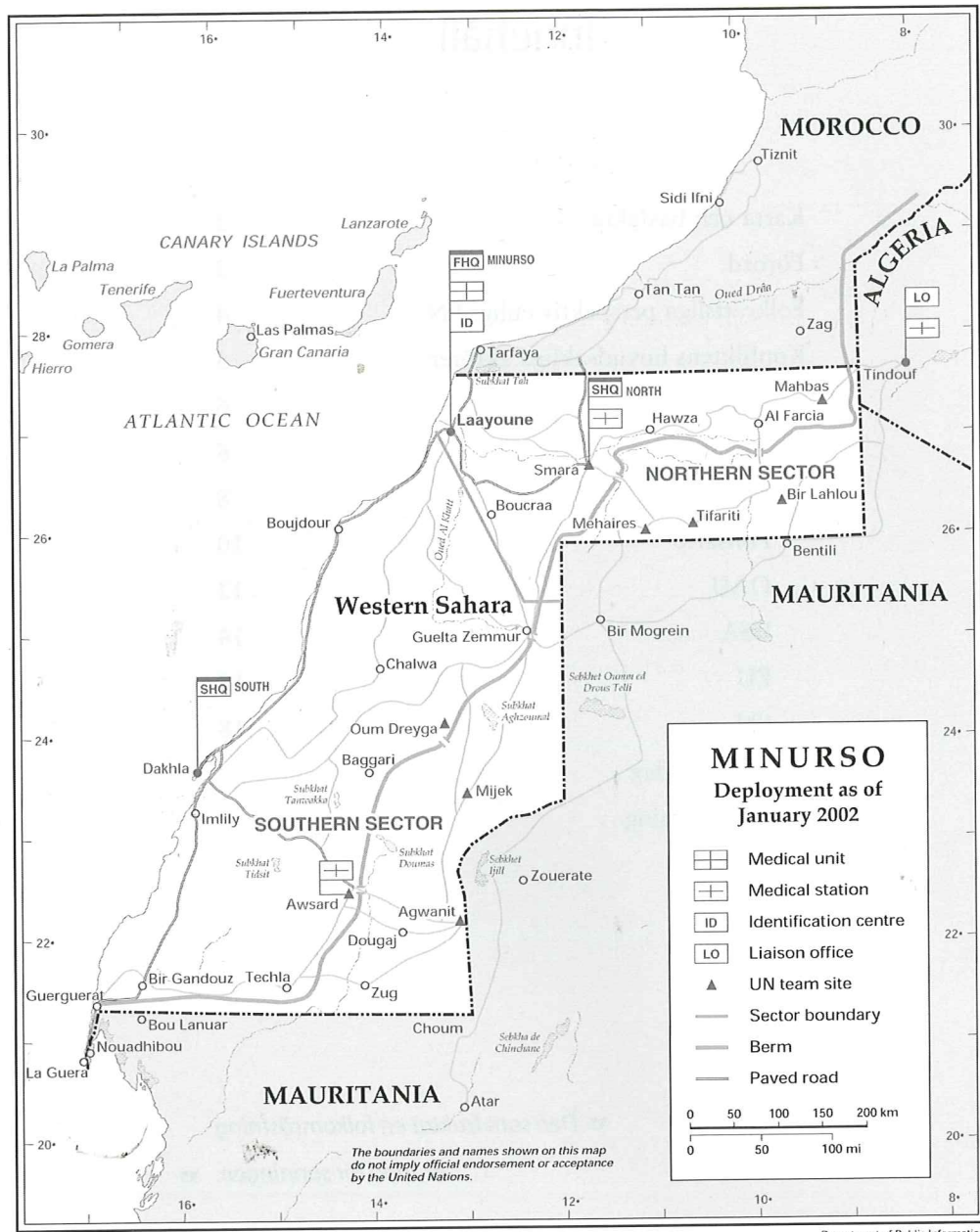
© Claes Olsson och Stiftelsen Global Kunskap, 2002
Utgiven med ekonomiskt stöd från Utrikesdepartementet
Layout och omslag: Boel Näslund, Mark In
Omslagsfoton: Två bilder från de befriade områdena.
Till vänster sjukhuset i Tifariti. Foton: Marianne Marcusdotter
Tryck: Fyris tryck, Uppsala, 2002
ISBN 91-973739-2-3

Innehåll

Karta och basfakta	2
Förord	3
Folkrättsliga perspektiv enligt FN	4
Konfliktens huvudsakliga aktörer	5
Mauretaniien	6
Algeriet	6
Marocko	8
Polisario	10
OAU	12
USA	14
EU	15
FN	18
Västsahara idag	21
Sammanfattning	22
Referenser	24

” Den som fruktar en folkomröstning
är rädd för sanningen. ”

Xanana Gusmão (Östtimor)

Basfakta Västsahara

Officiellt namn: Demokratiska Sahariska Arabrepubliken, SADR. Republiken utropades den 27 februari 1976.

Geografi: Yta cirka 260.000 km². Huvudstad är El Aaiún (på FN:s karta Laayoune). Andra viktiga städer är Dakhla och Smara. Landet gränsar i norr till Marocko, i söder till Mauretanien, i nordost till Algeriet. Landet har i väster en 1500 kilometer lång Atlantkust. Kanarieöarna ligger 140 kilometer utanför kusten. Landet består mestadels av omväxlande ökenlandskap, som delvis går att odla upp då man funnit stora underjordiska sötvattensjöar. Torrt klimat med mycket heta somrar och kalla vinternätter.

Befolkning: Av arabiskt och afrikanskt ursprung. Folkmängden är en omstridd fråga, och uppgår troligen till 200.000–500.000 personer.

Religion: Islam (sunnit).

Naturtillgångar: Landet är rikt på naturtillgångar som fosfat, järn, koppar, olja, naturgas och uran. Utanför kusten finns ett av världens rikaste fiskevatten.

Förord

Det är i år 36 år sedan FN antog en resolution som uppmanade Spanien att i enlighet med Spanska Saharas invånare och i samråd med regeringarna i Mauretanien och Marocko och varje annan intresserad part, vid tidigaste möjliga tillfälle fastställa tidpunkt för genomförandet av en folkomröstning under FNs överinseende med utsikten att möjliggöra för territoriets invånare att fritt utöva sin rätt till självbestämmande. FN-resolutionen 1966 var det första steget i en långvarig avkoloniseringsprocess av Västsahara för FN.

Avkoloniseringen är en av efterkrigstidens stora politiska omvälvningar och mängder med tidigare koloniserade områden övergick med FNs hjälp till politiskt självständiga stater. Men Västsahara, Afrikas sista koloni, visade sig bli FNs svåraste avkoloniseringsuppdrag, och flera försök att genomföra en folkomröstning om territoriets framtid har misslyckats. Nyckelfrågan har blivit hur röstlängden inför en avgörande folkomröstning om områdets framtid ska fastställas.

Den dramatiska avkoloniseringsprocessen av Västsahara tillhör de dolda konflikterna. Medierna har inte funnit den form av lågintensivt krigstillstånd som under många år kännetecknat konflikten tillräckligt intressant i jämförelse med andra konfliktområden. Västsahara var heller aldrig betydelsefullt för någon supermakt och av den anledningen lyfts fram i världspolitiken.

Denna skrift fokuserar på de aktörer – såväl stater som regionala och internationella organisationer – av betydelse som idag kan påverka och påverkar konfliktens utveckling. Skriften beskriver också konfliktens bakgrund och utveckling och tar upp folkrättsliga perspektiv på konflikten.

Claes Olsson

Folkrättsliga perspektiv enligt FN

Alltsedan 1945 och FNs bildande har mer än 80 stater avkoloniserats, en process som har berört mer än en miljard människor. I denna historiska förändring har FN spelat en avgörande roll genom att stödja de beroende folkens strävanden och genom att sätta upp mål och normer för att påskynda deras uppnående av självständighet. I Afrika övergick under 1950-tal, 1960-tal och 1970-tal koloni efter koloni till självständiga stater. Västsahara, som var ett av de sista områdena i Afrika som underordnades kolonialismen, har ännu inte, trots FNs långvariga ansträngningar, avkoloniserats. Västsahara klassificeras idag som Afrikas sista koloni.

FNs ansträngningar att avkolonisera koloniala territorier baseras såväl på FN-stadgans princip om "folkens lika rätt och självbestämmande",¹ samt *Deklaration om kolonialsystemets avskaffande*, även kallad *Kolonialdeklarationen*, i vilken medlemsstaterna förkunnar att det är nödvändigt att göra slut på kolonialismen så fort som möjligt. Kolonialdeklarationens punkt 2 säger att "Alla folk har självbestämmanderätt. Med stöd av denna rätt äga de fritt bestämma sin politiska ställning och fullfölja sin egen utveckling på de ekonomiska, sociala och kulturella områdena."

1966 antog generalförsamlingen två konventioner om mänskliga rättigheter, en om medborgerliga och politiska rättigheter och den andra om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter vilka också behandlar alla folks rätt till självständighet. De två konventionerna innebär bindande avtal på MR-området och trädde i kraft 1976. Idag har 95 stater anslutit sig till konventionerna. Där förklaras att "Konventionsstaterna, däribland de stater som har ansvaret för administrationen av icke-självstyrande områden och förvaltarskapsområden, skall medverka till att folkens självbestämmanderätt förverkligas, och de skall respektera denna rätt i överensstämmelse med bestämmelserna i *Förenta Nationernas stadga*."

Även om rätten till självbestämmande är principiellt accepterad av mångfalden stater är diskussionen om begreppet "folk" mer komplex. En skillnad har dragits mellan stater under kolonial kontroll och minoriteter som kräver utbrytning från en existerande stat. I samband med att FN antog Deklarationen om

kolonialsystemets avskaffande antogs också riktlinjerna att självbestämmanderätten skall gälla vid

1. en geografisk, och etnisk eller kulturell särprägel av ett territorium, och
2. element av administrativ, politisk, juridisk, ekonomisk eller historisk natur som påverkar det berörda territoriet på ett sätt som egenmäktigt placerar den senare i en position eller status av underordnande.

Med utgångspunkt från detta resonemang är det generella kravet att "själv" och "folk" innebär att ett samhälle måste existera som är geografiskt, kulturellt och politiskt olika från en annan dominerande enhet. Enligt denna definition av "folk" är Västsaharas invånare i enlighet med internationell rätt berättigade till självstyre. Västsaharierna har historiskt haft en livsform som avskilt sig från den i Marocko och många gemensamma särdrag karakteriserar territoriet. Språkligt har Västsahara sin egen gemensamma dialekt av arabiskan och ekonomiskt har Västsaharas ekonomi, till skillnad från Marockos, varit baserad på pastoral nomadism och handel.

Marocko har sedan självständigheten 1956 med utgångspunkt från FN-stadgan och Kolonialdeklarationen förfäktat att territoriet Västsahara utgör en provins som fränskilt Marocko men nu återförenas med moderlandet. I Marocko definieras Västsahara som landets södra provins. Likartade argument är ofta använda för att rättfärdiga annektering av något närliggande territorium. I samband med Irak-Kuwaitkonflikten ansåg Irak att Kuwait utgjorde en provins som genom en militär invasion skulle återförenas med moderlandet. Iraks "historiska krav" godtogs inte av FN.

1975 vände sig FNs generalförsamling till Inter-

¹ FN-stadgans princip om "folkens lika rätt och självbestämmande" återfinns också i kapitlen XI, XII och XIII, vilka är tillägnade de beroende folkens intressen.

nationella domstolen för att få dess rådgivande ståndpunkt om de två frågorna:

1. Var Västsahara vid tiden för den spanska koloniseringen ett territorium som inte tillhörde någon, och
2. Vilka juridiska band fanns mellan detta territorium och Kungariket Marocko och Mauretanska enheten.

Internationella domstolen konstaterade i sitt utslag den 16 oktober 1975 att viss lojalitet hade förekommit mellan nomadfolk och sultanen, men att någon annan form av samröre inte fanns och att någon territoriell integritet inte förelåg. Domstolen tillbakavisade Marockos och Mauretaniens "historiska krav" på territoriet, men bekräftade genom det sätt som man nådde denna slutsats att historisk analys var en relevant metod när det gäller att bedöma om huruvida ett folk kunde göra gällande en rätt till självbestämmande. Internationella domstolens utslag var entydigt att fol-

ket i Västsahara ägde rätt till självbestämmande.² Den Internationella domstolens anknnytning till FN innebär att FNs samtliga 189 medlemsstater *ipso facto* är anslutna till domstolens stadga, och därmed förpliktigar sig varje medlemsstat i FN att ställa sig domstolens beslut till efterrättelse i alla mål där stater ifråga är part.

Sedan FN 1960 antog Kolonialdeklarationen är det få exempel där en kolonialmakt har motsatt sig en begäran från FN om att ha tillsyn över ett beslutande val eller folkomröstning. Genom att stater godtagit koloniers rätt till självbestämmande och hellre stödjer principen än motsäger sig den visar på att denna princip globalt har accepterats som en del av internationell rätt. Marockos territoriella krav på territoriet Västsahara utgör därmed ett anmärkningsvärt undantag från denna globalt accepterade folkrättsliga princip.

². Internationella domstolen har för Västsahara definierat självbestämmanderätten som "the need to pay regard to the freely expressed will of peoples".

Konfliktens huvudsakliga aktörer

Under de drygt 25 år som Västsaharakonflikten och avkoloniseringen av territoriet Västsahara pågått har, med hänvisning till bedömning att territoriet äger rätt till självbestämmande, mer än 70 stater, huvudsakligen i tredje världen, erkänt Västsahara och har fullvärdiga diplomatiska förbindelser med Demokratiska Sahariska Arabrepubliken SADR. Även OAU har erkänt och upptagit Västsahara som afrikansk medlemsstat.

Den dramatiska avkoloniseringsprocessen av Västsahara tillhör de dolda konflikterna. Den form av lågintensivt krigstillstånd som under många år pågick mellan Marocko och Polisario var inte tillräckligt intressant för nyhetsmedia. Inte heller FNs avkoloniseringsarbete har varit tillräckligt intressant för medierna. Västsahara var heller aldrig betydelsefullt för någon av supermakterna under det kalla kriget och av den anledningen lyftes inte fram i världspolitiken. Den grupp aktörer av betydelse som idag kan påverka och påverkar konfliktens utveckling är därmed begränsad. Förutom FN kan vi räkna till OAU och länder och ländergrupper som EU, USA, Algeriet, Mauretania, Marocko och Polisario, den senare som företrädare för kampen för ett oberoende Västsahara. EU,

som idag är en ekonomisk supermakt, skulle kunna spela en större och betydelsefullare roll för att påskynda konfliktens lösning. Det är också inom EU vi finner konfliktparternas f d kolonialmakter. Nordafrika, och där konflikten pågår, är ett av EUs närområden och EU har sedan ett flertal år ett ekonomiskt samarbete med regionen. Vi ska nu titta närmare på de olika aktörerna.

Spansk kolonisering av Río de Oro-området.

1884

1884-85

Berlinkonferensen om Afrikas delning där kolonialmakterna delade upp kontinenten. Västsahara tillföll Spanien.

MAURETANIEN

Mauretanien gjorde tidigt territoriella anspråk på territoriet Västsahara och deltog också i trepartsöverenskommelsen november 1975 i Madrid. Efter en militärkupp i Mauretanien 1978 beslutade landets styrande militärer 1979 att sluta fred. Algeravtalet undertecknas i augusti 1979 mellan företrädare för Mauretanien och SADR, där Mauretanien avsäger sig alla territoriella krav på Västsahara. Mauretanien deltar liksom Algeriet som observatör vid de förhandlingar som FNs generalsekreterares särskilde representant har med konfliktens parter.

Mauretanien blev en självständig stat 1960. Redan tre år senare – 1963 – gjorde landet territoriella anspråk på Västsahara, och i slutet av 1960-talet när FN tryckte på Spanien om att finna en lösning på territoriets framtid erbjöd sig Mauretanien att genomföra en folkomröstning i Västsahara. Mauretanien deltog också i den illegala trepartsöverenskommelsen november 1975 i Madrid mellan Spanien, Marocko och Mauretanien som innebar att Spanien i februari 1976 skulle lämna territoriet Västsahara att fördelas mellan Marocko och Mauretanien. Genast efter att Madridavtalet undertecknats invaderade Mauretanien och Marocko Västsahara.

Efter en militärkupp i Mauretanien 1978 beslutade landets styrande militärer 1979 att sluta fred. Algeravtalet undertecknades i augusti 1979 mellan företrädare för Mauretanien och SADR. I avtalet avsåg sig Mauretanien alla territoriella krav på Västsahara. De båda parterna gav sitt stöd till OAU och

FNs avkoloniseringsarbete och tillerkände västshariernas rätt till självbestämmande. Marocko gav i mars 1981 stöd till en militärkupp i Mauretanien. Marockos förhoppning var att få till stånd en mer Marockovänlig regim. Försöket misslyckades.

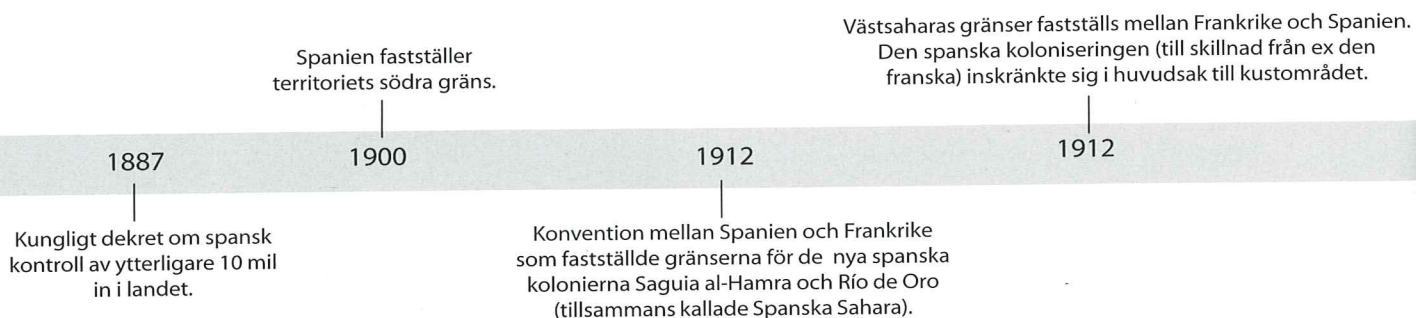
Som angränsande land till Västsahara följer Mauretanien dock med stort intresse utvecklingen av territoriets framtid. Västsahariska flyktingar finns också i Mauretanien, även om huvuddelen av dessa återfinns i Algeriet. Efter fredsuppgörelsen 1979 har Mauretanien som politiskt och ekonomiskt svagt MUL-land en blygsam roll när det gäller konflikten om Västsahara. Mauretanien säger sig stödja varje form av lösning av Västsaharafrågan som innebär fred och stabilitet i regionen och som har stöd av samtliga parter. Mauretanien medverkar liksom Algeriet som observatör vid de förhandlingar som FNs generalsekreterares särskilde representant fortlöpande genomför med Polisario och Marocko.

ALGERIET

Algeriet har helhjärtat givit sitt stöd till de västsahariska självständighetssträvandena. Under lång tid fanns inga diplomatiska förbindelser mellan de angränsande länderna Algeriet och Marocko. Algeriet upplåter också områden i söder vid Tindouf för västsahariska flyktingar sedan striderna började vid 1970-talets mitt. I dessa läger bor huvuddelen av Västsaharas befolkning; alltså bor huvuddelen av ett lands befolkning i exil i ett alternativsamhälle i ett angränsande land. Också Västsaharas exilregering (SADR) verkar från Algeriet. Algeriet deltar som observatör vid de förhandlingar som FNs generalsekreterares särskilde representant har med konfliktens parter.

Under 1950-talet och 1960-talets början var Algeriet och Marocko nära allierade, då de båda försökte bryta de koloniala banden med moderlandet Frankrike. Sedan Marocko fått sin självständighet 1956 transpor-

terades vapen till de algeriska frihetskämparna via marockanska hamnar. Ahmed Ben Bella blev landets förste regeringschef och president. Direkt efter självständigheten 1962 förklarade han att Algeriet inte på nå-

got sätt accepterade att Västsahara övertogs av Marocko och Mauretanien. Den algeriska politiken om Västsahara har legat fast, som följande exempel visar. Inte heller det krig som Algeriet utkämpade mot Marocko 1963 om gränsdragningen mellan de två staterna påverkade landets inställning till de marockanska territoriella anspråken på territoriet Västsahara. 1965 grep överste Houari Boumedienne makten genom en statskupp. Politiken rörande Västsahara kvarstod dock orubbad.

Också vid den Internationella domstolens hearings vid 1970-talets mitt konstaterade Algeriets representant att Algeriet skulle motsätta sig varje integrering av Västsahara till något annat land, så tillvida inte territoriets invånare själva valde denna lösning. I samband med att frågan om Västsaharas framtida status lämnats till den Internationella domstolen gjorde den algeriske ledaren Boumedienne flera försök att splittra Marocko och Mauretanien. Det gick så långt att fyra prominenta ledare av den algeriska revolutionen fördömde Boumedienne för hans anti-marockanska inställning i frågan. De skrev under ett uttalande som förklarade att hans politik riskerade att leda regionen in i ett blodigt krig som skulle splittra Maghreb-enigheten. De skrev att "De marockanska och algeriska folken som stod enade i sin kamp för oberoende, kan inte nu ledas in i en ömsesidig självmordspolitik".³

Marocko har också vid ett flertal tillfällen erbjudit Algeriet fördelaktiga transitförbindelser över territoriet Västsahara till Atlanten om de gav efter för de marockanska territoriella anspråken. Ytterligare ett prov på Algeriets ståndaktighet är dess erkännande av den utropade västsahariska staten Demokratiska Sahariska Arabrepubliken SADR 1976. Detta erkännande innebar att de diplomatiska förbindelserna bröts med Marocko. Först i maj 1988 återupptog Algeriet och Marocko diplomatiska förbindelser med varandra. Relationen har dock fortsatt vara frostig mellan de två staterna och Marocko har givit sitt stöd till den islamiska motståndsrörelsen GIA i Algeriet, vilket inneburit träningsläger för GIA i Marocko och vid

utbildning av GIA-medlemmar i Afghanistan har Marocko utgjort in- och utreseland från Algeriet. Detta stöd har dock avbrutits efter terroristattacken i USA i september 2001. Marockos förklaring har varit att om Algeriet stöder Polisario i deras kamp mot Marocko (om Västsahara) så är det legitimt för Marocko att stödja motståndsrörelser som agerar mot den styrande regimen i Algeriet.

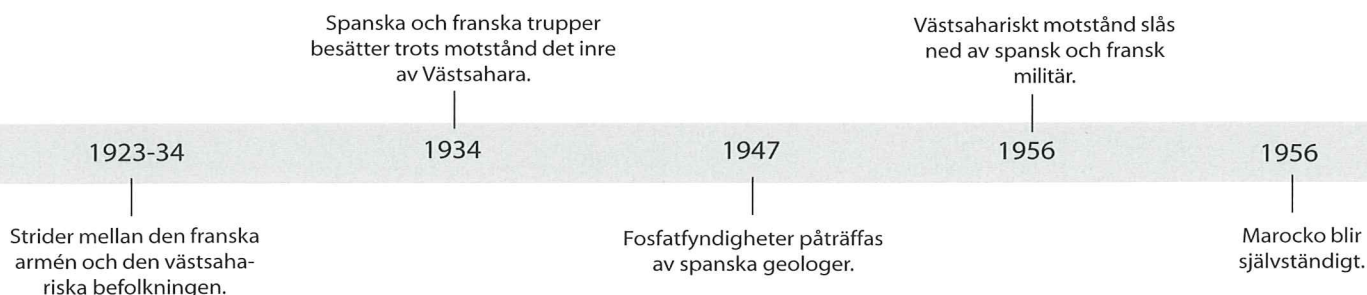
Trots de interna spänningar som kännetecknat Algeriet under de senaste åren, och som bitvis kan liknas vid ett lågintensivt inbördeskrig mellan islamister och den algeriska regeringen, har landet inte avvikit från sitt ställningstagande i Västsaharafrågan.

Algeriet har sedan självständigheten fört en mycket aktiv progressiv utrikespolitik med stöd till befrielse-rörelser och utvecklat syd-sydsamarbete. Algeriet har också historiskt haft en betydelsefull roll i internationella organisationer däribland Alliansfria rörelsen, samt även varit ledande i försöken att få till stånd en ny ekonomisk världsordning. Algeriets goda internationella renommé samt att Algeriet tidigt, redan 1976, erkände Demokratiska Sahariska Arabrepubliken SADR har varit av stor betydelse för många andra stater att ta steget att upprätta diplomatiska förbindelser med SADR.

Algeriet medverkar liksom Mauretanien som observatör vid de förhandlingar som FN:s generalsekretärens särskilde representant fortlöpande för med Polisario och Marocko.

Algeriets ståndaktiga ställningstagande i Västsaharafrågan får på intet sätt underskattas, då det också har varit en betydelsefull förutsättning för den mångåriga västsahariska motståndskampen. Det är i Algeriet som huvuddelen av Västsaharas befolkning finns, i huvudsak i de flyktingläger som finns i närheten av Tindouf. Det är också i Algeriet som Västsaharas (SADR:s) exilregering håller till och det algeriska ekonomiska stödet till Polisario och flyktinglägren har varit en grundförutsättning för den mångåriga motståndskampen mot den marockanska expansionen.

³. Så snart uttalandet publicerats sattes de fyra i mångårig husarrest.

MAROCKO

Marocko har sedan självständigheten från Frankrike 1956 gjort anspråk på territoriet Västsahara. Genom den minerade och bevakade sandmur som Marocko byggt samt den omfattande inflyttningsspolitiken av marockaner till Västsahara i strid mot fredsplanen kalkylerar Marocko att de har tiden på sin sida. Marocko har också flera betydelsefulla allierade inom västblocket.

Synsättet och kraven på ett "Stormarocko" är inte något nytt fenomen eller något som uppstod i samband med att Spanien beslutat sig för att lämna territoriet Spanska Sahara. Kraven på ett "Stormarocko" har funnits lika länge som det självständiga Marocko funnits. Liksom andra kolonier i tredje världen uppstod i Marocko under 1950-talet nationalistiska rörelser som kämpade för självständighet. Den växande marockanska nationaliströrelsen kanaliserades huvudsakligen inom ramen för självständighetspartiet Istiqlal. Marocko blev självständigt 1956. Istiqlal-partiets ledare Allal al-Fassi gjorde redan då anspråk på Mauretanium, vid denna tidpunkt en fransk koloni, som enligt honom var historiskt en del av Marocko. Frankrike motsatte sig självständighetspartiets krav, men Al-Fassi fortsatte att agitera för en annektering av Mauretanium, bl a med hänvisning till folkliga uppror i Mauretanium. Den marockanska befrielsearmén hade förflyttat sig söderut och medverkat vid ett anfall på befästningen Fort Trinquer (Bir Moghreïn). Den marockanska befrielsearmén förklarade sig ha förflyttat sig söderut för att "befria" Spanska Sahara och Mauretanium.

Armén var inte någon irreguljär truppsamling utan kontrollerades av Istiqlal-partiet och den marockanske kungen Mohammed V. På Istiqlal-partiets anmodan ställde kungen vid ett tal 1958 krav på territorierna i söder och följande år var prins Hassan ordförande vid en "Mauretanium-Sahara befrielsekonferens" i Rabat för diskussioner om befrielse av de territorier som var under fransk och spansk kontroll.

Relationerna med Frankrike var vid den här tidpunkten mycket spända. I grannlandet Algeriet pågick en befrielsekamp i helt andra dimensioner än vad som föregått Marockos självständighet, och stödet för den algeriska motståndskampen var stort i Marocko. Inte blev inställningen till Frankrike bättre av att Frankrike 1960 och 1961 testade fyra atombomber

nära Reggane i södra Algeriet.⁴

Marocko sökte, som nybliven självständig stat, internationella kontakter och anslöt sig till FN, Arabförbundet och Alliansfria rörelsen. Sedan kungen gjort flera resor till USA och Europa, framstod han bland afrikanska stater som en modern tredje världen-ledare. När han besökte Spanien presenterade han Marockos syn på Spanska Saharas framtid. 1960 skickade Marocko 3.500 soldater till FNs truppinsats i Kongo. Genom Kongokonflikten kom kungen i kontakt med radikala afrikanska ledare, och som en konsekvens av detta ordnades en konferens i Casablanca av den Pan-Afrikanska Rörelsen, med afrikanska ledare som Abdel Nasser, Kwame Nkruma, Sekou Touré med flera. Gruppen, som fick namnet Casablancagruppen, diskuterade Kongokrisen, Palestinas befrielse, kriget i Algeriet och (!) Marockos krav på Västsahara och Mauretanium. Casablancagruppen lyckades dock inte uppnå mycket i politiska termer. Indirekt var dock Casablancagruppen med och skapade Afrikanska Enhetsorganisationen OAU 1963. I teorin var Marocko ett av de länder som grundade OAU, men som bojkottade invigningskonferensen i protest mot Mauretaniums närvaro. Detta resulterade i att Marocko kom ifrån de tyngre afrikanska samarbetsgrupperna, och påbörjade årtionden av problem med sina grannländer och Afrika som helhet då Istiqlal-partiets dröm om ett "Stormarocko" nu helt hade övertagits av den marockanska regeringen.

1961 blev prins Hassan kung och tog namnet Hassan II. Tiden efter självständigheten hade kännetecknats av regionala uppror som slagits ner brutalt.⁵ 1973

⁴ Vapentransporter till de algeriska frihetskämparna kom via marockanska hamnar i Casablanca och Tanger från länder som Kina, Tjeckoslovakien, Jugoslavien och Sovjetunionen.

⁵ 1965 införde den trängde kungen undantagstillstånd i landet och efter två kuppörsök (1971 och 1972) och ett försök att starta ett gerillakrig i Atlasbergen 1973 kunde undantagstillståndet hävas och politiska val genomföras.

FN antar Deklaration om kolonialsystemets avskaffande, Kolonialdeklarationen.

1960

1966 dec

Befrielseörelsen Polisario bildas.

1967

FN antar resolution som uppmanade Spanien att i enlighet med Spanska Saharas invånare och i samråd med regeringarna i Mauretanium och Marocko och varje annan intresserad part, vid tidigaste möjliga tillfälle fastställa tidpunkt för genomförandet av en folkomröstning under FNs överinseende med utsikten att möjliggöra för territoriets invånare att fritt utöva sin rätt till självbestämmande.

genomfördes också en marockanisering där mark som ägdes av fransmän övertogs av den marockanska staten eller övergick till privat marockanskt ägande och det marockanska inflytandet i utländska företag skulle uppgå till minst 51 procent. Marockaniseringen innebar spända relationer till Frankrike men stärkte kungens popularitet och hade en starkt nationellt enande påverkan i Marocko. Stärkt av sin ökade popularitet och av ökade nationalistiska känslor lanserade kungen sitt andra drag, den "gröna marschen" in i Västsahara.

Den 6 november 1975 gick 350.000 obehäpnade marockaner under ledning av landets premiärminister över gränsen in i Spanska Sahara. De slog läger någon mil in i Västsahara där de omringades av den spanska främlingslegionen. Kung Hassan hade kalkylerat att risken för krig med Spanien var minimal, då den spanske ledaren general Franco var gammal och sjuk. Men Marockos krav att Västsahara var en naturlig utvidgning av dess territorium, en historiskt integrerad del av kungariket, var aldrig prövad. Kung Hassan var dock så säker på sin sak att han ville föra frågan till Internationella domstolen i Haag.

Redan 1957 när FN:s generalförsamling första gången diskuterade avkolonisering av Västsahara gjorde Marocko formella anspråk på Västsahara, Ifni-enklaven och Mauretania. Mot Marockos vilja blev Mauretania en självständig stat 1960 och 1963 gjorde också Mauretania territoriella anspråk på Västsahara. Om än splittrad i frågan var Algeriet motståndare till att Marocko och Mauretania skulle annektera området. I oktober 1975 meddelade Internationella domstolen sitt beslut, vilket innebar att befolkningen i Västsahara ägde rätt att bilda en egen stat och att en folkomröstning skulle avgöra territoriets framtida status. Några timmar efter domstolens beslut offentliggjorts avgav Marockos regering en kommuniké som konstaterade att domstolen "på ett obehäppligt sätt bekräftar Marockos legitima krav på Västsahara". Inför en förvånad omvärld tillkännagav han att en ny "grön marsch" skulle genomföras, och att det var mer än 350.000 frivilliga som redan meddelat att de ville delta.

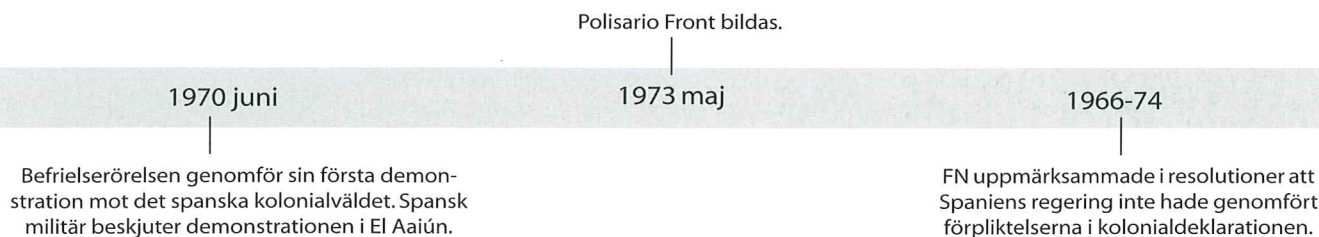
Det internationella samfundet försökte övertala kungen att stoppa marschen. Den s k Marrakech-överenskommelsen innebar att marschen genomfördes under november 1975, men att den enbart blev

symbolisk för att rädda kungens anseende, men att Spanien i gengäld gjorde eftergifter som passade Marocko. Senare i november undertecknades den s k trepartsöverenskommelsen som innebar att Spanien lämnade territoriet Västsahara och att Marocko och Mauretania tog över administrationen av varsin del av territoriet i samarbete med den spanske generalguvernören.

När Mauretania efter Polisarios angrepp avsåg sig sina anspråk på Västsahara 1979 inriktade sig Marocko på att annektera hela Västsahara. Det motstånd som den västsahariska motståndsrörelsen Polisario uppbringade gjorde att Marocko började bygga en försvarsmur, en sandmur, som skulle hålla Polisarios soldater borta från de viktigare delarna av Västsahara. Den sandmur som byggts i flera steg är minerad och med korta intervall också försedd med vaktposter. Muren behövdes för Marockos nya strategi att bosätta allt fler marockaner på västsahariskt område.

Strategin med bosättningar är klassisk när det gäller att försöka hindra att "klockan kan vridas tillbaka". Israeliska bosättningsexperter har vid ett flertal omgångar bidragit Marocko med sina expertkunskaper. Den folkomröstning om territoriets framtid som efter FN:s påtryckningar Marocko tvingades acceptera skulle ha genomförts i början av 1992. Marockos ovilja kring röstlängden gjorde att ingen folkomröstning kunde genomföras. 1998 hade efter intensiva förhandlingar med FN:s särskilde representant både Marocko och Polisario enats om hur ett nytt folkomröstningsförsök skulle genomföras. Det s k Houstonavtalet innebar också att endera parten ensidigt kunde stiga av processen om någon part fann sig orättvist behandlad. Också detta andra försök med en folkomröstning om territoriets framtid under FN:s övervakning misslyckades efter oenighet om röstlängden sedan Marocko ville tillföra nya grupper av röstberättigade som inte fanns med i den ursprungliga uppgörelsen baserad på de som ingick i den spanska folkräkningen i territoriet 1974 och deras ättlingar. Med tanke på det begränsade antal röstberättigande så är det för Marocko en nödvändighet att kunna säkerställa en röstlängd som i en folkomröstning garanterar en marockansk annektering av territoriet.

Marocko har under ett flertal år arbetat intensivt

för att finna nya allierade i Västsaharafrågan. Redan vid sitt besök i USA 1991 hänvisade den marockanske kungen till, för att vinna gehör för sina ståndpunkter, den roll Marocko spelade i Gulfkriget och betonade att Marocko är en av USAs äldsta vänner. Den marockanske kungen har också stöd av många inflytelserika personer och organisationer i USA. USA har under många år sålt vapen till Marockos omfattande krigsmakt.

De senaste åren har kännetecknats av en ny marockansk diplomatoffensiv, nu riktad mot medlemmarna i FNs säkerhetsråd och mot de afrikanska staterna. Dels gäller det att bryta den afrikanska enigheten inom OAU om Västsaharakonfliktens lösning och dels gäller det att bearbeta medlemmarna i FNs säkerhetsråd för alternativa lösningar av Västsaharafrågan. Senegal och Burkina Faso har nyligen uttalat att de ändrat ståndpunkt i Västsaharafrågan och stöder det marockanska förslaget om begränsat självstyre för territoriet. Marocko intensifierar också exploateringen av Västsahariskt territorium. Marockos ONAREP inledde hösten 2001 samarbete om oljeprospektering efter hela den västsahariska kusten genom ett samarbetsavtal med det amerikanska bolaget Kerr McGee om den norra delen av Västsaharas kust och

med de franska bolagsgruppen TotalFinaElf om den södra kustdelen.

Den marockanska orubbligheten i Västsaharafrågan kan också illustreras av vad den nye marockanske kungen Mohamed VI sade vid ettårsdagen av sitt tillträde: "en lösning kommer bara att ske inom ramen för marockansk överhöghet över dess sahariska provinser". Vid ett tal vid 21-årsminnet av annekteringen av den södra delen av Västsahara sade kungen att "våra södra provinser har varit och kommer att vara en integrerad del av vårt nationella territorium". Just nu lanserar Marocko en alternativ plan där Västsahara under en övergångstid står under marockansk kontroll för att sedan se hur konflikten kan lösas. Med andra ord ett första steg mot den s k tredje lösningen.

Marocko är väl medveten om att man, i motsats till Polisario, har tiden på sin sida. Ju längre tiden går, ju fler personer hinner Marocko bosätta i Västsahara, ju längre har de bosatta bott där och ju kraftlösare blir det internationella samfundet i sina försök att driva igenom kraven på en folkomröstning, och ju mindre motstånd blir det för Marocko att få igenom den tredje lösningen inför en omvärld som bara vill se ett slut på konflikten om Västsahara.

POLISARIO

Polisario är västsahariernas företrädare och den motståndsrörelse som bekämpar den marockanska ockupationen av stora delar av territoriet Västsahara. Besvikelsen bland västsaharierna över den åter igen misslyckade ansträngningen att få till stånd en folkomröstning i FNs regi ökar missmodet. I motsats till Marocko har Polisario tiden emot sig. Hur länge ska västsaharierna orka vänta, hur länge kommer bistånd och stöd att tillföras den västsahariska motståndskampen? Hur länge ger Algeriet sitt helhjärtade stöd till Polisario? Hur länge kommer det ekonomiskt försvagade FN att engagera sig i en lösning av konflikten i enlighet med Internationella domstolens rekommendationer?

Kolonialdeklarationen 1960 innefattade en lista över områden som skulle avkoloniserats. Västsahara fanns med på den listan. Den spanska kolonialmakten hade dock andra planer om att göra territoriet till en spansk provins (m a o en delstat). FN återkom varje år med nya uppmaningar att Spanien måste lämna Västsahara men Madridregeringen ignorerade dessa resolutioner

och gjorde olika skenmanövrer genom att införa olika marionettinstitutioner.

Den koloniala politiken och det marockanska expansionistiska hotet drev fram behovet att bilda en nationell rörelse, och redan 1967 bildades rörelsen Polisario (Frente Popular de Liberacion de Sagula el Hamra y Rio de Oro). Organisationen var först hem-

Spanien genomför en folkräkning i Västsahara. Den visade att totalt bodde 73.497 västsaharier i territoriet.

1974

1974

1975

Trycket ökar på Spanien att avsluta sin kolonisation efter "Aprilrevolutionen" i Portugal vilket innebar att Portugal planerade att frigöra sina "provinser på andra sidan havet".

FN sänder en undersökningskommission till Västsahara. Kommissionen besökte maj-juni Marocko, Mauretanien, Spanien och Algeriet samt varendastad i Västsahara. Kommissionen finner överväldigande stöd bland saharierna inom territoriet till stöd för självständighet och mot integrering med något angränsande land.

lig men offentliggjordes 1970. Den ordnade demonstrationer och andra protestyttringar. Demonstrationerna slogs brutalt tillbaka av den spanska kolonialmakten. Som ett resultat av detta bildades den sahariska befrielsefronten Polisario Front (Folkfronten för befrielse av Sagula al Hamra och Rio de Oro) den 23 mars 1973, och samma dag började fronten föra krig mot de spanska kolonisatorerna.

Mot slutet av 1975 var nästan hela Västsaharas territorium befriat område med undantag av städerna Smara, Aaiún och Dakla. De befriade områdena var under Polisario Fronts kontroll och en nationell administration upprättades. Den FN-kommission som besökte Västsahara i maj 1975 konstaterade att "ingen annan politisk rörelse bedömdes vara ens avlägset så betydelsefull för det sahariska folkets vilja som Polisario Front".

Den 14 november 1975 invaderade den marockanska armén Västsaharas territorium. Trupper från Marocko och Mauretanien ersatte de spanska koloniala styrkorna, och undertecknarna av preparatsöverenskommelsen i Madrid försökte övertyga världen och FN att avkoloniseringen av Västsahara nu var ett avslutat kapitel. Polisario Front försökte rädda den civilbefolkning som flytt inför den väpnade invasionen. Civilbefolkningen flydde in på algeriskt territorium för att undgå marockanernas attacker med artilleri och napalm. Man organiserade motstånd mot Marockos och Mauretaniens ockupation.

Den 27 februari 1976 utropades Sahariska Demokratiska Arabrepubliken (SADR), och samma dag inleddes en militär offensiv med det historiska slaget om Nouakchett (Mauretaniens huvudstad), där generalsekreteraren för och grundaren av Polisario, El Ouali Mustafa Sayed, stupade i strid.

Sedan evakueringen av de västsahariska flyktingarna var slutförd inleddes en flerårig period som huvudsakligen bestod av gerillakamp mot ockupanterna. Flyktingarna bosatte sig i stora flyktingläger utanför Tindouf, en bit in på algeriskt territorium. En grupp från Polisario tog sig ner genom öknen och attackerade Mauretaniens huvudstad, andra attackerade södra Marocko. 1974 gjorde Polisario flera framgångsrika attacker mot transportbandet från fosfatgruvan Bud Craa, som resulterade i att produktionen stod stilla i flera år. 1977 började Polisario angripa span-

ska fiskebåtar som av Marocko tilläts fiska utanför västsaharas kust, bl a bordades flera fiskebåtar där de spanska fiskarna togs till fånga.

I augusti 1979 undertecknade Mauretanien och Polisario ett fredsavtal där Mauretanien avsåg sina territoriella krav på Västsahara vilket resulterar i att Marocko ställde krav på hela Västsahara. Polisarios gerillaattacker utgjorde ett hårt motstånd mot de marockanska trupperna i Västsahara och Marocko planerade en ny strategi. 1981 påbörjades byggandet av en försvarsmur, en minerad och bevakad sandmur, som i olika etapper kom att inringa cirka två tredjedelar av territoriets yta. Den väl bevakade försvarsmuren försvårade för Polisarios soldater, och möjliggjorde för Marocko att trygga fosfatutvinningen och skapa säkrare förhållanden för den påskyndade bosättningen av marockaner i de av Marocko kontrollerade och ockuperade områdena. Det var först tio år senare, i september 1991, som ett avtal om eldupphör mellan Marocko och Polisario kunde upprättas.

Ett mycket betydelsefullt steg för västsaharas internationella erkännande kom 1982 då SADR upptogs som fullvärdig medlem i OAU i enlighet med artikel 28 i organisationens stadga. Det var dock först vid OAU:s möte i Addis Abeba 1984 som SADR kunde delta som fullvärdig medlem. OAU:s erkännande av SADR blev början på en period av allt fler diplomatiska erkännanden, inte bara av stater i Afrika utan också av stater i andra delar av tredje världen, i Asien och Latinamerika.

Västsaharas situation är unik, då den överväldigande delen av befolkningen nu lever i ett exilsmhälle i ett angränsande land i väntan på att konflikten ska få en lösning. Detta kräver en väl fungerande organisationsstruktur med basen i de stora flyktinglägren där majoriteten av befolkningen nu finns. Polisarios organisationsstruktur är baserad på dessa specifika förhållanden. Polisario håller kongress vart tredje år. De olika enheterna i flyktinglägren vid Tindouf respektive kvinnoorganisationen och ungdomsorganisationen utser sina representanter till dessa kongresser. Kongressen är det högsta beslutande organet och utser generalsekreterare och väljer medlemmar till Nationalrådet. Nationalrådet består av 33 personer och är det direkta maktorganet inom Polisario. Nationalrådets arbete sker i olika utskott som

16 oktober 1975

Den Internationella domstolen meddelar sin ståndpunkt om Spanska Sahara efter att FN:s generalförsamling på Marockos anspråk rådfrågat domstolen för att finna stöd i sina avkoloniseringssträvanden för Spanska Sahara. Domstolens åsikt om territoriet Spanska Sahara var likvärdig med domstolens åsikt om Namibia tre år tidigare och var ett tydligt uttryck för rätten till självbestämmande. Domstolen konstaterade också att fullständigt oberoende inte behöver vara den enda formen av självbestämmande, men integrering "ska vara resultatet av territoriets invånares fritt uttryckta vilja där de är fullt medvetna om förändringen av deras status, där deras vilja givits uttryck genom en demokratisk process, opartiskt utförd enligt allmän och lika rösträtt".

behandlar frågor om försvar, utrikesfrågor, finansfrågor och frågor om de ockuperade områdena.

SADR:s president väljs också vid kongressen. SADR:s president och Polisarios generalsekreterare har varit en och samma person sedan 1976. Då valdes Mohammed Abdelaziz till generalsekreterare efter den legendariske ElOuali Mustapha Sayed. SADR:s president utser i sin tur premiärminister, vilken sedan utser övriga ministrar. Regeringen består idag av 16 personer.

Om en folkomröstning om Västsaharas framtid skulle genomföras och den folkomröstningen skulle ge sitt stöd till självständighet, vad händer då med en

sådan organisation som Polisario. I liknande fall på andra håll i Afrika eller andra delar av världen har befrielseörelser oftast övergått till att bli politiska partier. Så skedde nyligen i Östtimor, där Fretilin ombildades till ett politiskt parti. En liknande utveckling skulle vara den troligaste om möjligheten också skulle uppstå i Västsahara. Polisario har som befrielseorganisation inget partiprogram, men i det allmänna program för ett framtida Västsahara som Polisario utformat talas det bland annat om flerpartisystem, marknadsekonomi, respekt för de mänskliga rättigheterna, lika rättigheter för män och kvinnor samt kostnadsfri sjukvård och utbildning.

OAU

Organisationen för afrikansk enhet OAU är en svag och splittrad organisation som försöker samordna 53 afrikanska staters intressen. OAU:s tydliga antikoloniala ställningstaganden gjorde att Västsahara 1984 upptogs som fullvärdig medlem i OAU. OAU vill se en lösning på konflikten och anser att en folkomröstning under internationell övervakning ska avgöra territoriets framtid.

Organisationen för afrikansk enhet, OAU, som idag består av 53 medlemsländer, bildades 1963 för att behandla afrikanska frågor och skapa ökat samarbete mellan de afrikanska staterna. Skillnaden var särskilt stor mellan de engelsktalande och fransktalande länderna i Afrika som ofta hade starkare band med de gamla kolonialmakterna. Afrika består också av en brokig samling stater konstruerade av kolonialmakterna med mycket godtyckliga gränsdragningar, helt skilda förutsättningar för utveckling och som traditionellt starkt prioriterar sina respektive särsintressen. Därför har OAU aldrig blivit någon politiskt stark organisation. Förutom vissa medlingsförsök har organisationen inte lyckats nå några direkta resultat. Årliga möten och gemensamma ställningstaganden kännetecknar organisationen, men dess roll som konfliktlösare och fredsbevarare har varit svag. Inte minst har detta visat sig i frågan om Västsahara.

Rätten till självbestämmande var en viktig princip för de många afrikanska stater som lämnade det koloniala stadiet under 1940- och 1950-talet. Också OAU framhåller i sin stadga den "oförytterliga rätten för alla folk att bestämma över sitt eget öde". OAU:s stadga är betydligt kraftfullare än FN-stadgan och där står bl a att dess syfte är att "utrota alla former av kolonialism i Afrika" mot målet "total frigörelse av de afrikanska territorier som fortfarande är beroende".

OAU hade först en låg profil i Västsaharifrågan. I samband med FN:s minskade engagemang och de politiska förändringarna i Mauretanien 1978 gjorde OAU ett försök att engagera sig i frågan. Ett sådant första försök var upprättandet av en kommitté med statscheferna från Elfenbenskusten, Mali, Nigeria, Sudan och Tanzania, samtliga statschefer med en etablerad status i och utanför Afrika. Kommittén påbörjade sitt arbete med samtal, besök och möten. I juli

Trepartsöverenskommelsen i Madrid mellan Spanien, Marocko och Mauretanien som innebar att Spanien i februari 1976 skulle lämna territoriet som fördelades mellan Marocko och Mauretanien. Detta var dock ingen folkrättsligt legal överenskommelse då västsaharierna inte var representerade.

6 november 1975

Marocko inleder den "Gröna marschen", vilket innebar att Kung Hassan tillsammans med 350.000 marockaner marscherade över gränsen in i Västsahara för att demonstrera att territoriet tillhörde Marocko.

14 november 1975

November 1975

Marocko och Mauretanien invaderar territoriet.

1979 antog de en resolution som innebar att en folkomröstning inom ramen för OAU skulle genomföras i Västsahara. Enligt resolutionen skulle först eldupphör införas mellan de stridande parterna Polisario och Marocko som skulle följas av en folkomröstning där valet var självbestämmande eller status quo, dvs marockansk dominans. Kommittén utsåg en annan kommitté med uppgiften att övervaka att folkomröstningen genomfördes i enlighet med internationellt godkända former.

Med utgångspunkt från kommitténs resolution vägrade Marocko att acceptera någon form av folkomröstning, men hade inför OAU:s möte i Nairobi 1981 ändrat inställning under förutsättning att folkomröstningen bekräftade Marockos rätt till området. Marocko vägrade också erkänna Polisario som part i konflikten som enligt dem var en uppgörelse mellan Marocko, Algeriet och Mauretanien. OAU:s förberedelser för en folkomröstning presenterades 1982 men accepterades inte av Marocko.

Marockos vägran resulterade i att OAU:s generalsekreterare föreslog att SADR (Västsahara) skulle bli fullvärdig medlem i OAU. Detta splittrade organisationen i två läger och Marocko hotade att lämna OAU om så skedde. Först vid OAU:s möte i Addis Abeba 1984 kunde så SADR delta som fullvärdig medlem. Marocko fullföljde sitt hot och lämnade OAU. Marocko och dåvarande apartheidstaten Sydafrika var de enda afrikanska stater som stod utanför den afrikanska enhetsorganisationen. Även om västsahariernas politiska status stärktes genom SADR:s inträde i OAU så innebar detta samtidigt vändpunkten för OAU:s aktiva arbete för att finna en lösning på konflikten. SADR:s upptagande som fullvärdig medlem i OAU påskyndade dock upprättandet av diplomatiska förbindelser med Västsahara, särskilt bland de afrikanska staterna.

1985 ökade så FN:s sitt engagemang för att finna en lösning på konflikten och som byggde på OAU:s plan för genomförandet av en folkomröstning men också tog hänsyn till de problem som OAU:s ansträngningar hade uppenbarat. OAU:s förslag fick också stöd i generalförsamlingen 1985 genom en resolution som förespråkar direkta förhandlingar, ett eldupphör, en

interimadministration i Västsahara och en folkomröstning i området "utan någon form av administrativa eller militära tvång".

1987 beslöt FN och OAU att gemensamt skicka en teknisk delegation till området. Delegationen konstaterade att den militära och politiska situationen i området utgjorde ett stort hinder för en folkomröstning. Delegationens slutrapport offentliggjordes aldrig. Trots det rådande status quo-förhållandet har skjutomstående delegationer och andra besök i området ändå bidragit till att lyfta fram Västsaharafrågan internationellt.

FN/OAU:s plan för att lösa konflikten fick ett allt större stöd av världssamfundet. I oktober 1989 antog FN:s generalförsamling enhälligt en resolution om att Västsaharafrågan skulle lösas fredligt och demokratiskt. Nu hade huvudrollen definitivt flyttats över från OAU till FN och i och med upprättandet av MINURSO 1991 övergick OAU successivt till att hålla en lägre profil i Västsaharafrågan. OAU har fortsatt att i samarbete med FN stödja en folkomröstning.

OAU:s medlemsstater möts regelbundet, vilket skapar gyllene tillfällen att ta upp och diskutera angelägna frågor inte bara i plenum utan också mer informellt. Marockos frånvaro från OAU:s möten skapade inte några sådana möjligheter om Västsahara-konflikten. De senaste åren har Marocko varit inbjuden och också närvarit, även om inte landet är fullvärdig medlem. OAU:s strategi har varit att möjliggöra sådana möten mellan Polisario och Marocko.

Under det sista året har diskussionerna inom OAU mycket varit inriktade på en eventuell övergång till bildandet av en afrikansk union med EU som förebild, den gamla panafrikanska målsättningen att bilda ett Afrikas förenta stater. Vid sitt möte i Lusaka i juli 2001 beslutades att OAU nu ersätts av Afrikanska Unionen (AU), och respekt för demokrati och mänskliga rättigheter sägs vara ledstjärnor i planen för en ny era i Afrika. När de stora visionerna tar upp organisationens huvudsakliga energi, blir intresset för pågående konflikter i Afrika minimalt. Visioner och retorik tycks vara organisationens starka sida medan konfliktförebyggande och konfliktlösande åtgärder dess svaghet.

Västsaharier flyr först österut och sedan in i Algeriet.

Nov 1975 – mars 1976

31 januari 1976

Spanien lämnar officiellt Västsahara.

26 februari 1976

Med anledning av händelseutvecklingen i området utsågs svenske FN-ambassadören Olof Rydbeck till FN:s generalsekreterares särskilde representant med uppgift att samråda med parterna om territoriets framtid. Han gjorde två resor i området, februari och april 1976, och besökte Västsahara, Algeriet och Mauretanien men fick inte komma in Marocko. Han kunde därför inte fullgöra sitt uppdrag.

USA

USA vill se en lösning av Västsaharakonflikten, ett tydligt tecken på detta är att USA låter James Baker vara FNs särskilde representant om Västsahara och därmed den som leder förhandlingarna mellan konflikten två parter. Samtidigt är USA traditionellt en allierad till Marocko, som ses som en pålitlig och strategiskt placerad arabstat. USA har också en skuld till Marocko för landets medverkan i den USA-kontrollerade alliansen i Irak-Quwaitkonflikten. Den nuvarande Bushadministrationen visar inga tecken på en ändrad amerikansk attityd i Västsaharafrågan. Terroristattacker mot USA den 11 september innebär att USA ger Västsaharafrågan än lägre betydelse.

USA har traditionellt haft en kluven inställning till Västsaharakonflikten. Samtidigt som USA vill se ett slut på konflikten och stöder FNs avkoloniseringsarbete så har USA starka vänskapsband med Marocko.

USA har haft ett begränsat antal allierade i arabvärlden. USAs totala stöd till Israel gjorde att de flesta arabländer under öst-västkonflikten hade en närmare relation till den då andra stora supermakten. Den amerikanska administrationen bedömde tidigt att Marocko var en pålitlig och stabil allierad. Ett samarbete mellan de två staterna startade redan 1956 när Marocko blev en självständig stat. 1957 började USA ge Marocko ekonomiskt bistånd. Det militära samarbetet sköt fart i början av 1960-talet. En marockansk-amerikansk träningsbas inrättades i Marocko för träning av till USA allierade subversiva grupper i Afrika. Jonas Sawimbi från UNITA och andra USA-stödda upprorsmakare fick sin militära specialträning där, också de marockanska soldater som skulle tjänstgöra i Västsahara. USA såg också betydelsefulla geopolitiska aspekter då Marocko har ett mycket strategiskt läge vid inloppet till Medelhavet. USA har också viktiga baser på spanska fastlandet och på Kanarieöarna. Kanarieöarna ligger mycket nära Västsaharas kust, och USA-allierade i det territoriet var av strategisk betydelse för USA. 1975, samma år som den "Gröna marschen" förklarade USAs dåvarande utrikesminister Henry Kissinger hur viktigt det var med goda relationer mellan USA och Marocko på grund av "deras strategiska betydelse". Han förklarade vidare att "USA kommer inte att tillåta ytterligare ett Angola vid Atlantens östra flank".

Ett tecken på det förtroende som Marocko har hos USA utgör den omfattande amerikanska vapenexporten till Marocko. Frankrike och USA är de länder som genom sin omfattande vapenexport har möjliggjort

för Marocko att bedriva det långa kriget mot Polisarios motstånd i Västsahara. Under Gulfkriget var det för Marocko strategiskt betydelsefyllt att ställa upp i den USA-ledda västliga fronten mot Irak efter dess invasion av Kuwait. Denna insats återoppar så Marocko för att få ökat stöd från USA i kampen om territoriet Västsahara.

Den amerikanska administrationen har traditionellt varit mer pro-marockansk än kongressen. Ett flertal senatorer har under den tid konflikten pågått starkt engagerat sig för Västsaharas avkolonisering och framfört kritiska synpunkter på den alltför Marockovänliga amerikanska politiken. Vid en hearing som det amerikanska Representanthusets Afrikakommitté arrangerade i februari 1992 framkom att USAs utfästelser för fredsprocessen kommer i andra hand medan goda relationer med Marocko ges högre prioritet. Den tidigare Bushadministrationen uttryckte vid flera tillfällen sin uppskattning av att Marocko avstod från att rösta i säkerhetsrådet den 31 mars 1992 då Libyen fördömdes med anledning av flygsprängningen över Lockerbie. Även om Marockos roll i fredsprocessen i Mellersta Östern har varit obetydlig har USA lovordat Marocko för dess bidrag till denna process.

USA erkände också att man hade skyldigheter gentemot Marocko för att de garanterar transiträttigheter för amerikanska militära styrkor på väg till Mellersta Östern vid en eventuell kris. Detta förklarar varför USA flera år efter Gulfkriget till och med varit motvillig att driva på Marocko att hålla en "fri och rättvis" folkomröstning utan försening. Med tanke på USAs starka inflytande på FNs arbete blir USAs intresse av att se en lösning på konflikten avgörande för att en fri och rättvis folkomröstning ska kunna genomföras.

Efter Östeuropas sönderfall och det kalla krigets

Krig mellan Polisarios väpnade gren och Marockos och Mauretaniens arméer.

27 februari 1976

Demokratiska Sahariska Arabrepubliken (SADR) utropas av Polisario.

1976 -1979

Juli 1978

Militärkupp i Mauretaniens.

1979

Mauretaniens militärer sluter fred med västsaharierna. Algeravtalet undertecknas i augusti 1979 mellan företrädare för Mauretaniens och SADR. I avtalet avsäger sig Mauretaniens alla territoriella krav på Västsahara. De båda parterna ger sitt stöd till OAU och FNs avkoloniseringsarbete och tillerkänner västsaharierna rätt till självbestämmande.

slut visade USA större intresse att påskynda en lösning av konflikten i Västsahara. USA förordade en tungviktare som James Baker, utrikesminister under Reaganadministrationen, att bli generalsekreterarens personliga representant i Västsaharafrågan, vilket FN också beslutade våren 1997. Detta var också en amerikansk markering att man började vilja se resultat. James Bakers intensiva förhandlingar resulterade i Houstonavtalet 1997, vilket innebar att parterna enades om en uppförandekod för en folkomröstningskampanj och ett erkännande av FNs auktoritetsroll under övergångsperioden samt olika praktiska åtgärder för återupptagande av identifieringsprocessen (baserad på den spanska folkräkningen). Men allt efter röstlängden framträdde, och Marocko inte fick igenom att stora mängder av marockanska bosättare tillfördes denna, har Marocko gjort allt för att bromsa och förhindra FNs arbete. I denna situation sätts den amerikanska lojaliteten mot Marocko på prov, och USA visar inga krafttag för att pressa Marocko att fortsätta medverka i förberedelseprocessen för en folkomröstning.

Marockos obevekliga ovilja till någon form av kompromiss har gjort att den sk tredje lösningen åter börjat dammas av, dvs ett Västsahara som en del av Marocko med visst självbestämmande. Den tredje lösningens förespråkare är främst USA och Frankrike, vilka är helt övertygade om att Marocko inte kan vinna en folkomröstning och ej heller skulle godta resultatet av en påtvingad sådan.

Men den starkt pro-marockanska nya Buchadmissionen får också intern kritik för sitt stöd till den tredje lösningen av många amerikanska politiska tungviktare. Nyligen sände Edward Kennedy (demokrat/Massachusetts), James Inhofe (republikan/Oklahoma), Patty Murray (demokrat/Washington), Bob Smith (republikan/New Hampshire) och John Kerry (demokrat/Massachusetts) ett brev till utrikesminister Colin Powell där de uttryckte stor oro över den amerikanska politiken i Västsaharafrågan och förklarade sitt stöd till FNs ursprungliga position att folket i Västsahara äger rätt till en fri och rättvis folkomröstning.

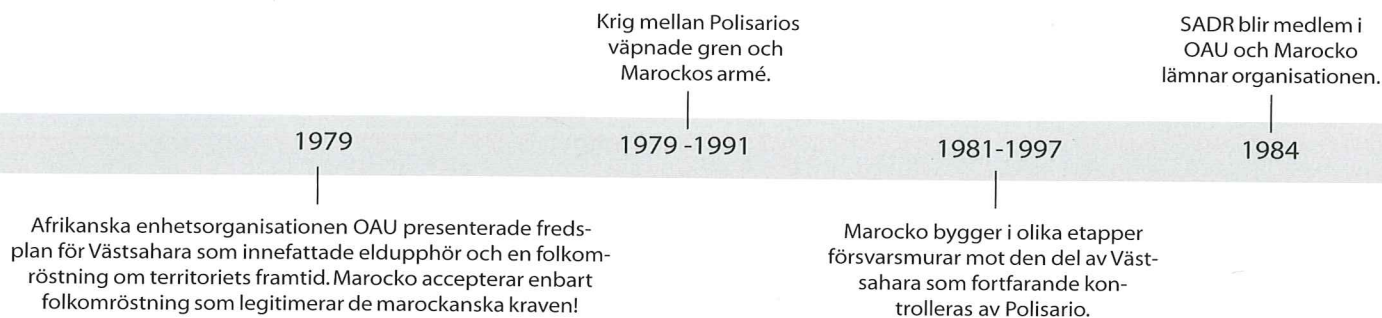
EU

EU är idag en ekonomisk supermakt. EU gränsar till Nordafrika, och Västsaharakonflikten finns i EUs närområde. De tidigare kolonialländerna för området, Frankrike och Spanien, är betydelsefulla EU-stater. EU har sedan flera år ett utvecklat ekonomiskt samarbete med Nordafrikaregionen (Mahgrebsamarbetet), ett ekonomiskt samarbete som är av vital betydelse för många av de berörda staterna i regionen. EU, som idag har en gemensam utrikespolitik, är splittrad i frågan och har en ovanligt låg profil. EU är en aktör som skulle kunna spela en betydelsefull roll för att påskynda en lösning av konflikten.

EU klassas idag som en ekonomisk supermakt och är den näst största handelsmakten i världen. Det rika EU har stor attraktionskraft på de omliggande områdena, däribland de nordafrikanska staterna. I sina supermaktsambitioner strävar EU allt mer att bli något av "Europas förenta stater". Exempel på detta är den gemensamma säkerhetspolitiken, den gemensamma utrikespolitiken och den gemensamma handelspolitiken. Den gemensamma valutan, som nyli-

gen blivit verklighet, är ytterligare ett exempel på denna strävan.

Grunden för EUs (och tidigare EGs) relationer till länderna i södra och östra Medelhavsområdet fastlades redan vid bildandet av EG. Relationen till länderna i Medelhavsregionen fastslås också i ett annex till Romfördraget, och där särskilt Marocko och Tunisien nämns. 1969 undertecknades de första bilaterala avtalen, vilka enbart innehöll handelspreferenser

och benämndes "tunna" associeringsavtal. Vid EG-toppmötet 1972 framkom att samarbetet med Medelhavsregionen borde få en mer relevant utformning. Detta anslag kom att konkretiseras i det allomfattande samarbetsavtal som EG slöt med de tre Maghrebstaterna; Marocko Algeriet och Tunisien.

Under 1980-talet utökades EUs medlemsantal ytterligare med medelhavsländer som Grekland, Spanien och Portugal. Under 1980-talets slut växte Maghrebstaternas missnöje med handelsvillkoren med EG, då EGs utvidgning också innebar ökad självförsörjningsgrad på jordbruksprodukter inom EG. Maghrebstaterna ingår också i det samarbetsavtal som sedan 1975 finns mellan EU och de 77 s k ACP-länderna, senast förnyat genom Cotonouavtalet som sträcker sig från år 2000 och tjugo år framåt.

Då Spanien och Portugal blev EG-medlemmar blev fiskefrågan visavi Marocko en viktig fråga för EG. Drygt 600 spanska och drygt 100 portugisiska fiskefartyg var verksamma i de marockanska vattnen längs Atlantkusten. Dessa vatten inkluderade också fiskevattnen utanför Västsaharas kust. Även om EU inte erkänner SADR och därmed saknar diplomatiska förbindelser med den västsahariska exilregeringen, är det dock mycket anmärkningsvärt att EU förhandlar med Marocko också om ett fiskevatten som tillhör ett territorium som inte erkänts som marockanskt utan är ett territorium som är under avkolonisering. I februari 1988 undertecknades ett fiskeavtal för fyra år mellan EG och Marocko. När avtalet 1992 skulle förnyas lämnade den marockanska delegationen förhandlingarna då det nya protokollet för tekniskt och finansiellt samarbete mellan EG och Marocko hade blockerats i EG-parlamentet. Orsaken var situationen för de mänskliga rättigheterna i Marocko med särskild anknytning till Västsahara. Flera politiska fångar släpptes men det blidkade inte EG-parlamentet. Avtalet löpte ut och inget nytt avtal förelåg. Situationen skapade ett stort missnöje i Spanien och kommissionen blev skyldig att betala skadestånd till fiskerieringen. Fiskeavtalet mellan EU och Marocko återupptogs senare och skulle förnyas senast i juni 2001. EU beslutade i juni 2001 att inte förnya fiskeavtalet med Marocko.

För att blidka Marocko väcktes tanken på att erbjuda landet ett frihandelsavtal. Vid EG-toppmötet i

Lissabon 1992 godkändes frihandelsförslaget. Viktigt att uppmärksamma är att Marocko hade sökt om medlemskap i EG men 1987 fått svaret att EG var ett europeiskt projekt enbart för europeiska stater. Ett frihandelsavtal likt det med Marocko var av stort intresse också för andra Medelhavsländer. Detta resulterade i en översyn av EGs Medelhavspolitik som presenterades i en deklaration i Barcelona 1995, mer känd som Barcelonadeklarationen.

Barcelonadeklarationen som innefattar ett mer omfattande samarbete är indelad i tre kapitel som behandlar

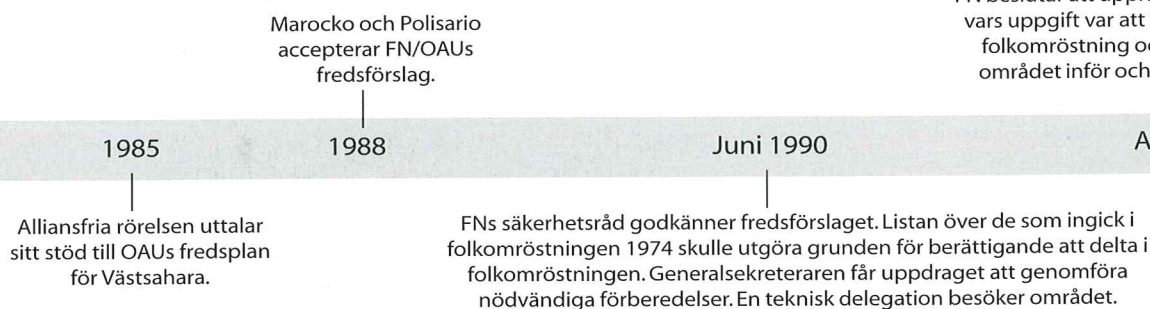
- 1) politiskt och säkerhetspolitiskt partnerskap;
- 2) ekonomiskt och finansiellt partnerskap; och
- 3) socialt och kulturellt partnerskap och humana aspekter.

Hittills har Europa-Medelhavsavtal trätt i kraft med Tunisien (mars 1998) och Marocko (mars 2000). Långsiktigt så kan förverkligandet av det långsiktiga målet en Euro-Med-frihandelszon ske först kring år 2017.

Som framgår av ovanstående beskrivning så har EU ett alltmer utvecklat samarbete med Maghrebregionen vilket är av stor betydelse för respektive länders ekonomier. Så länge Västsaharakonflikten fortsätter är det här ett samarbete som starkt gynnar konflikten ena part Marocko medan konflikten andra part Polisario (Västsahara) står helt utanför. Dessutom har EU orättfärdigt genom fiskeavtal med Marocko nyttjat Västsaharas fiskevatten utan att tillfråga dess företrädare.

EUs allt mer framträdande utrikespolitiska ambitioner har vi redan sett exempel på i exempelvis f d Jugoslavien, i konflikten mellan Nord- och Sydkorea och i Mellanösternkonflikten. Däremot spelar EU en mycket blygsam roll i konflikten om västsaharas framtid, trots att den konflikten berör f d koloniala moderländer som numera är EU-medlemmar och att konflikten pågår inom EUs närområden och ett område som EU har ett utvecklat ekonomiskt, socialt och politiskt samarbete med. Dessutom är konflikten del av FNs avkoloniseringsuppdrag – Västsahara betraktas som Afrikas sista koloni – och FN är en internationell organisation som EU ger hög prioritet och gärna vill spela en betydelsefull roll inom.

FN beslutar att upprätta FN-missionen MINURSO vars uppgift var att förbereda och övervaka en folkomröstning och skapa ett lugnt klimat i området inför och under folkomröstningen.

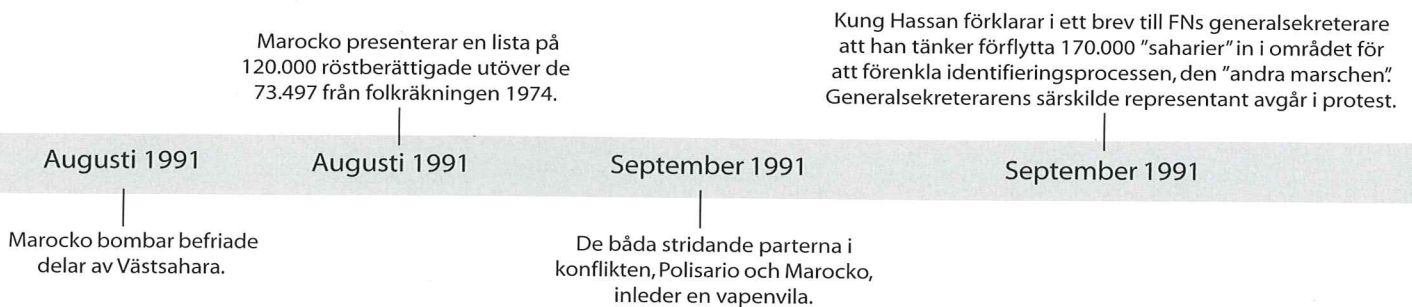

EU skulle, som en av få utomstående aktörer, kunna spela en betydelsefull roll för konfliktens lösande genom att ställa krav på Marocko att låta FN fullfölja sitt avkoloniseringsuppdrag då Marocko är mycket beroende av det ekonomiska samarbetet med EU. Exempelvis är EU Marockos största handelspartner och mer än hälften av Marockos export går till EU. Men EU är splittrat i Västsaharafrågan, till skillnad från Mellanöstern där det är lättare att ha en gemensam utrikespolitisk linje. Frankrike, som är något av en stormakt inom EU och historiskt nära lierad med Marocko, har under konfliktens gång haft en positiv syn på de marockanska anspråken. Senast i maj 2001 förklarade den franske utrikesministern i en intervju i en marockansk tidning, att han är för en bred autonomi för Västsahara, och fortsatte "Denna lösning kan man bara hoppas på, stödja och glädjas åt den dag den blir verklighet". Uttalandet gjordes med anledning av det marockanska utspelet om begränsat självstyre som FNs särskilda representant James Baker bearbetat i sin rapport till säkerhetsrådet i juni 2001. Också den franske presidenten Chirac uttryckte de franska sympatierna när han med utgångspunkt från det marockanska förslaget förklarade att "man har gjort framsteg i Västsaharafrågan". Frankrike har under den långa konflikten kontinuerligt sålt avancerade vapen till Marocko. Storbritannien, som också är en stormakt inom EU, sålde – trots omfattande protester – vapen till Marocko senast våren 2001. Även om Storbritannien, liksom FN, inte erkänner någon överhöghet över Västsahara så tycks de ekonomiska intressena väga tyngre än de politiska ställningstagandena. Också Spanien, den före detta kolonialmakten, och en av de folkrikare medlemstaterna i EU, har inte visat någon ambition att bistå den tidigare kolonin. Ofta dras paralleller mellan Västsahara och Östtimor, men till skillnad från Späniens agerande i Västsaharafråganden bidrog Portugal ständaktigt till

Östtimors frihetssträvanden från ockupationsmakten Indonesien. Den oroväckande frågan med ett i Västsaharafrågan splittrat EU är vilka medlemsländer som dominerar när EU utformar sin gemensamma utrikespolitik. Även om Sverige förespråkar FNs fredsplan som den enda lösningen på konflikten i Västsahara så väger de svenska ståndpunkterna lätt när EU formar en gemensam politik i Västsaharafrågan.

EU-parlamentet är det enda organ inom EU där Västsaharafrågan hålls under uppsikt. EU-parlamentet har sedan ett flertal år en Interparlamentarisk grupp för Västsahara, för närvarande under ordförandeskap av Margot Kessler från Tyskland. Interparlamentariska gruppen uppmanar EU-parlamentarikerna att informera sina respektive utrikesministrar för att få ett stopp på den ökade spänningen i Västsahara. Interparlamentariska gruppen har också starkt kritiserat Storbritannien för dess dubbelmoral med vapenhandeln till Marocko. Gruppen bjuder också in västsahariska företrädare för att informera parlamentarikerna. Vid ett sådant möte i maj 2001 deltog företrädare för såväl det västsahariska parlamentet som generalsekreteraren i Västsahariska kvinnoförbundet. Vid EU-parlamentet finns också den av ordförandekonferensen formellt antagna Delegationen för förbindelserna med Maghrebländerna och Arabiska Maghrebunionen och som särskilt arbetar med relationerna mellan EU och Maghrebländerna. Delegationen har bl a gjort ett flertal officiella besök i Maghrebländer, bland annat besöktes Marocko år 2000 och i maj 2001 gjordes ett officiellt besök till Algeriet.⁶ Men även om Västsaharafrågan belyses i EU-parlamentet så är det ett svagt parlament, då EU fortfarande är en konstruktion som lägger lite makt hos parlamentet och mycket makt hos kommissionen samt ministerrådets möten. När EU är splittrat i Västsaharafrågan ges denna långdragna konflikten låg prioritet även om den utspelas i EUs närområde.

⁶ Delegationen för förbindelser med Maghrebländerna och Arabiska Maghrebunionen består av 22 ledamöter. Ordförande i delegationen är Raimon Obiols I Germa från Spanien. Från Norden ingår två ledamöter, från Sverige respektive Danmark. Representanten från Sverige, Marianne Eriksson (gruppen Europeiska enade vänstern), är också med i den Interparlamentariska gruppen.

FN

FN är världssamfundets företrädare med uppgift att förhindra, bromsa eller lösa internationella konflikter. En av FNs huvuduppgifter under efterkrigstiden har också varit att hantera och bistå den pågående avkoloniseringsprocessen. Västsaharakonflikten har pågått i mer än 25 år. Hur länge kommer ett ekonomiskt svagt FN att engagera sig i en lösning av konflikten. FN är också vad dess medlemsstater gör den till, exempelvis vetorätten i säkerhetsrådet gör att FN i vissa frågor inte har möjlighet att agera.

Avkoloniseringsprocessen är en av efterkrigstidens stora politiska omvälvningar. Mängder med tidigare koloniserade områden övergick med FNs hjälp till politiskt självständiga stater. Vanligtvis gick denna process smärtfritt, ibland resulterade avkoloniseringsprocessen i omfattande konflikter inom de nya staterna. Den långa avkoloniseringsprocess som Västsahara fått utstå är unik i internationell jämförelse och måste oavhjälpigen betecknas som FNs svåraste avkoloniseringsuppdrag.

Västsahara fanns med på den lista över områden som innefattades i den resolution om avkolonisering som FN antog 1960. Så tidigt som 1966 uppmanade FNs säkerhetsråd Spanien att i enlighet med Spanska Saharas invånare och i samråd med regeringarna i Mauretanien och Marocko och varje annan intresserad part, vid tidigaste möjliga tillfälle fastställa tidpunkt för genomförandet av en folkomröstning under FNs överinseende med utsikten att möjliggöra för territoriets invånare att fritt utöva sin rätt till självbestämmande.

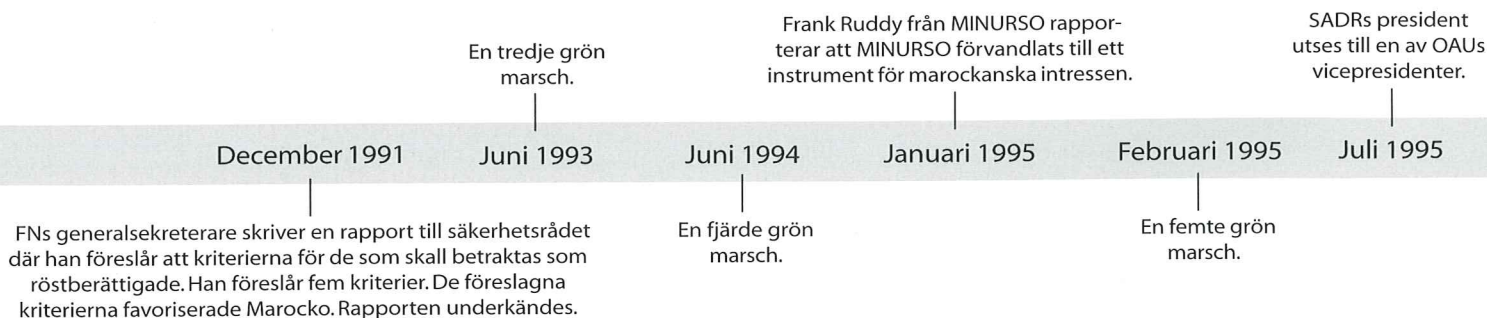
1966 antog FNs generalförsamling enhälligt två betydelsefulla konventioner om mänskliga rättigheter, *Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter* och *Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter*. Den första av dessa två konventioner säger att alla folk äger rättigheten att "fritt besluta om sin politiska status och fritt utöva sin ekonomiska, sociala och kulturella utveckling". Mellan 1966 och 1974 uppmärksammade generalförsamlingen varje höst i resolutioner att Spaniens regering ännu inte hade genomfört förpliktelseerna i Kolonialdeklarationen.

1974 ökade trycket på Spanien att avsluta sin kolonisation av territoriet. Avgörande var bl a de politiska omvälvningarna i Portugal med Aprilrevolutionen och Portugals övergång till demokrati. Spanien

underrättade FNs generalsekreterare att en folkomröstning skulle tillåtas genomföras under den första halvan av 1975. Under maj-juni 1975 skickade generalförsamlingen en delegation till Spanska Sahara för att undersöka förutsättningarna för en folkomröstning. För delegationen framstod det tydligt att det förelåg ett överväldigande stöd för självständighet och mot integrering med något angränsande land. Generalförsamlingen hade också begärt att få den Internationella domstolens utlåtande.

Den 16 oktober 1975 meddelade Internationella domstolen sin ståndpunkt, vilken innebar att domstolen med stor tydlighet förkastade Marockos och Mauretaniens territoriella krav och betonade att Västsaharas framtida politiska status "ska vara resultatet av territoriets invånares fritt uttryckta vilja där de är fullt medvetna om förändringen av deras status, där deras vilja givits uttryck genom en informations och demokratisk process, opartiskt utförd enligt allmän och lika allmän rösträtt". Marockos och Mauretaniens svårigheter att acceptera domstolens ståndpunkt resulterade i att de gjorde en uppgörelse med Spanien den 14 november 1975. Avtalet – känt som Madridavtalet – innebar att Spanien skulle lämna territoriet senast februari 1976 till fördel för Marocko och Mauretanien. Genast efter att Madridavtalet undertecknats invaderade Marocko och Mauretanien territoriet.

Här började FNs verkligt stora problem. FNs svaghet, och som tydligt visar sig i Västsaharakonflikten, ligger också i dess organisationsstruktur. FN är vad dess stater gör av organisationen. Det FN-organ som äger rätt och kan sätta kraft bakom orden är säkerhetsrådet som består av 10 alternerande stater och fem permanenta stater med vetorätt. Vetorätten fungerar som en "själv censur", d v s den reglerar i praktiken vilka förslag som tas upp. I likhet med Israels se-

dan 1967 militärt kontrollerade och ockuperade områden och som strider mot majoriteten av världssamfundets vilja strider också Marockos ockupation av Västsahara mot majoriteten av världssamfundet vilja. Genom vetorätten kan inte internationella åtgärder mot dylika handlingar genomdrivas om någon av de permanenta medlemmarna är emot. Västsahara har dessutom inte varit någon stormaktsfråga och är trots FNs långvariga ansträngningar och insatser en litet uppmärksammas fråga bland alla de frågor som ryms inom FNs arbete.

FN har hunnit byta generalsekreterare flera gånger under det så långt utdragna avkoloniseringsuppdraget i Västsahara. Kurt Waldheim perioden 1972-81, Javier Perez de Cuéllar 1982-91, Boutros Boutros-Ghali 1992-1996 och Kofi Annan från 1997.

Samtliga har på olika sätt lagt ner energi på att nå en lösning på avkoloniseringsuppdraget. Längre höll FN stånd mot de marockanska påtryckningarna om än FNs roll efter Madridavtalet övergick till ett verbalt ställningskrig. FNs svårigheter att flytta positionerna framåt gjorde att FN hade en låg profil i Västsaharakonflikten under den första halvan av 1980-talet. Nu var det OAU som drev på för att finna en lösning om territoriets framtid, och OAU inriktade sig helt på att genomföra en folkomröstning i enlighet med FNs tidigare arbete. Varje år under denna period fortsatte generalförsamlingen att med överväldigande stöd av FNs medlemsländer anta resolutioner om territoriets rätt till självbestämmande. När OAU vid 1980-talets mitt upplevde att man inte kunde nå längre återkom FN som initiativtagare i Västsaharakonflikten, nu i samverkan med OAU.

1988 godtog Marocko och Polisario FN/OAUs fredsförslag. Listan över de som ingick i folkomröstningen 1974 skulle utgöra grunden för berättigande att delta i folkomröstningen, och generalsekreteraren uppdrogs att genomföra nödvändiga förberedelser. En teknisk delegation från FN besökte området. I april 1990 beslutade FN att upprätta FN-missionen MINURSO med uppgiften att förbereda en folkomröstning samt att skapa ett lugnt klimat i området inför och under folkomröstningen. En folkomröstning beräknades kunna genomföras under 1992.

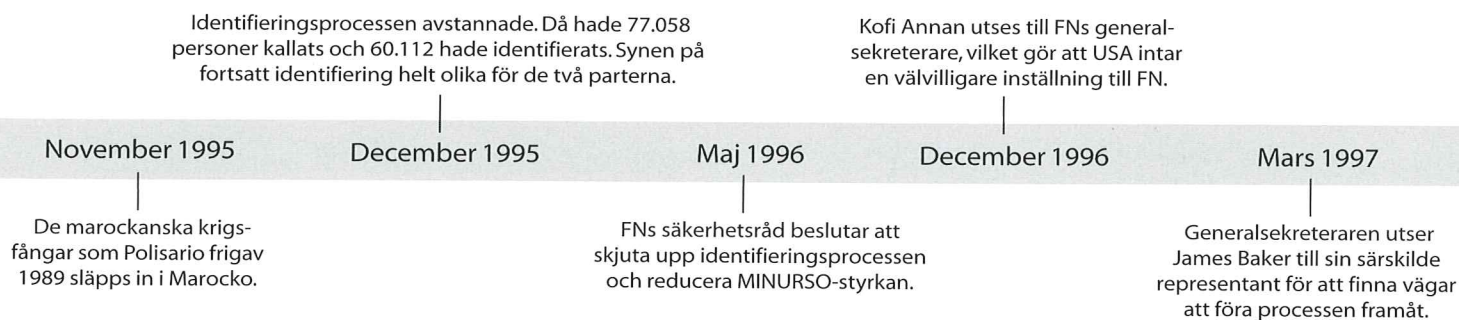
Men problemen för FN var inte över, för i augusti 1991 presenterade Marocko en lista på 120.000 rös-

tande utöver de 73.497 från den spanska folkräkningen 1974. I september inledde Polisario och Marocko en vapenvila, en grundförutsättning för att förberedelsearbetet inför en folkomröstning skulle kunna igångsättas.

Problemen fortsatte för FN. Samma månad som eldupphör inleddes förklarade den marockanska kungen i ett brev till FNs generalsekreterare att han tänkte förflytta 170.000 "saharier" in i området för att förenkla identifieringsprocessen, den s k "andra marschen". Generalsekreterarens särskilde representant Johannes J. Manz avgick i protest. Det marockanska trycket på FNs generalsekreterare var starkt och i december samma år skrev denne en rapport till säkerhetsrådet där han ville lätta på kriterierna för de som skall betraktas som röstberättigade. Säkerhetsrådet underkände rapporten. Några förutsättningar för att kunna genomföra en folkomröstning under 1992 förelåg dock inte.

Den nytillträdde generalsekreteraren Boutros Boutros-Ghali var väl medveten om röstlängdens betydelse för att komma framåt i avkoloniseringsarbetet. Han var också väl insatt i konfliktens historia. I januari 1993 presenterade han sin uppdaterade rapport där han gav stöd till sin föregångares, Javier Peres de Cuéllar, synsätt, dock i omarbetad form. Principen var att (a) basen för de röstandes berättigande skulle vara baserat på de tre första kriterierna: den reviderade folkräkningslistan från 1975, personer som vid folkräkningen 1974 bodde i territoriet, deras ättlingar, personer som tillhör en saharisk stam som tillhör territoriet och som har uppehållit sig i territoriet under sex år i sträck eller periodvis under en 12-årsperiod före 1 december 1974, och (b) att tillförlitliga dokument utfärdade av den spanska kolonialmakten utgjorde godtagbara källor som legitimerade de aktuella individernas identitet. Polisario och Marocko hade dock olika tolkningar över vilka som kunde inräknas under dessa kriterier. Den 28 augusti 1994 kunde så identifieringsprocessen påbörjas.

En folkomröstning planerades att genomföras i december 1998. Tvisteämnet är och har varit identifieringsprocessen, d v s avgörandet vilka som har rösträtt. Parterna har enats om att röstberättigade är de som ingick i den spanska folkräkningen 1974 och deras ättlingar. Processen är oerhört försenad på grund

av de tidsödande överklagandena. FNs preliminära lista på röstberättigade är 84.251 personer medan mer än 131.000 överklaganden måste besvaras. Drygt 195.000 personer har intervjuats. Uppgiften är för FN med dess begränsade resurser på gränsen till totalt omöjlig. Men ytterst är detta en politisk fråga då röstlängdens innehåll kan avgöra folkomröstningens resultat, och där Marocko medvetet uppmuntrar till överklaganden också för de som svårligen kan ställa krav på att vara röstberättigade.

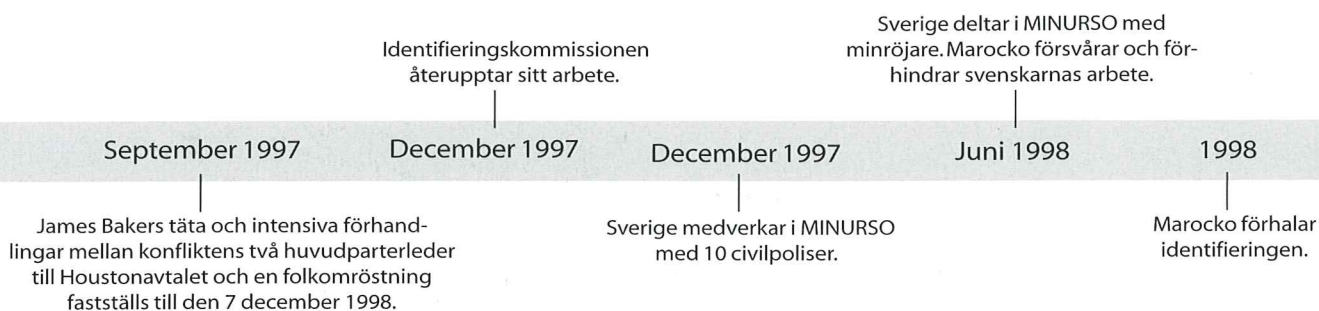
Den folkomröstning som skulle ha genomförts i december 1998 sköts upp till sommaren år 2000 för att skjutas fram till en oviss framtid. I sin rapport till säkerhetsrådet konstaterade den nye generalsekretären Kofi Annan att avgörande framsteg måste göras på det politiska området för att en folkomröstning över huvud taget ska kunna genomföras. Förhandlingspositionerna har dock varit helt låsta, där Polisario håller fast vid den ursprungliga överenskommelsen medan Marocko vill tillföra nya grupper för att kunna tillförsäkra sig att en eventuell folkomröstning bekräftar deras territoriella krav. Generalsekretärens rapporter till säkerhetsrådet har visat på en allt större uppgivenhet att slutgiltigt kunna slutföra avkoloniseringsuppdraget.

FNs uppgivenhet har uppmuntrat Marocko som utvecklat förnyade förslag om hur FN skulle kunna lösa Västsaharafrågan. De senaste marockanska utspelen i denna fråga går ut på att för att bryta ett dödläge mellan två oförenliga parter så skulle Västsahara under en tidsperiod utgöra en del av Marocko med visst självstyre. Utspelen innebär att viktigare funktioner som militär, polis, rättsväsende, utrikespolitik o d helt sköts av Marocko medan självstyret inskränks till viss lokal påverkan. Generalsekretärens särskilde representant James Baker gjorde i början av 2001 utspel om att om inte dödläget i förhandlingarna bröts skulle han lämna sitt uppdrag efter fyra månader. James Baker skrev, efter täta konsultationer med Marocko, en rapport där han såg som en möjlig lösning att bryta dödläget att låta Västsahara utgöra en del av Marocko med visst självstyre under en begränsad period. Inom 5 år skulle en folkomröstning om Västsaharas status hållas. Röstberättigade skulle

då alla vara som varit bosatta i Västshara året innan. Bakers förslag var mycket likt det förslag Marocko försökt lansera men i omstöpt form och som också innefattade internationella garantier att den uppgörelsen också skulle respekteras. Polisario tog tydligt avstånd från det förslag som James Baker senare tänkte presentera inför säkerhetsrådet. Bakers rapport, som fick stöd av generalsekretären Kofi Annan, presenterades inför säkerhetsrådet i juni 2001 trots den ena partens – Polisarios – mycket tydligt avvisande inställning. Säkerhetsrådet beslutade dock efter en mycket lång debatt att inte ge sitt stöd till det framlagda förslaget och hänvisade till de tidigare vägledande principerna i Västsaharakonflikten om rätten till självbestämmande. Den särskilde representanten fortsätter med förhandlingsrundor med konfliktparterna Marocko och Polisario.

FNs Generalförsamlings fjärde kommitté, och som särskilt behandlar avkoloniseringsfrågor, antog enhälligt den 16 oktober 2001 en resolution som förklarar att FNs och OAU:s fredsplan för Västsahara förblir den enda godtagbara och genomförbara grunden för avkoloniseringen av Afrikas sista koloni.

I ett brev daterat den 12 november 2001 från generalsekretären till säkerhetsrådets ordförande redogör generalsekretären för de svårigheter den särskilde representanten har att komma framåt i de förhandlingsrundor denne genomför med konfliktparter och framhåller att "säkerhetsrådet uppmuntrar parterna att diskutera utkastet 'Framework Agreement' under den särskilde representantens beskydd och att förhandla varje specifik förändring de vill se i det förslaget, och också diskutera varje annat förslag för en politisk lösning, som läggs fram av parterna, för att uppnå en ömsesidigt godtagbar överenskommelse". Generalsekretären påpekar att den särskilde representanten behöver mer tid för konsultationer och föreslår att MINURSOs mandat förlängs. Den 27 november 2001 beslutade säkerhetsrådet att förlänga MINURSOs mandat till den 28 februari 2002 och uppdrog åt generalsekretären att inkomma med en rapport den 15 januari och att göra en analys av situationen till den 18 februari 2002.

Västsahara idag

Västsahara består idag av två delar. Huvuddelen av territoriet kontrolleras av den marockanska armén. En mindre del i syd och sydöst av territoriet kontrolleras av Polisario (se kartan sid 2).

I den norra, av Marocko ockuperade delen, bor cirka 400.000 marockaner. Närmare hälften bedöms utgöra soldater i den marockanska armén. Där bor också cirka 50.000 västsaharier. Den marockanska säkerhetspolisen finns överallt och alla former av protestyttringar slås ned. Att kritisera den marockanska ockupationen är mycket farligt, politiska termer tänker man i men talar inte om. Den norra delen är av stor ekonomisk betydelse för Marocko då där finns de stora fosfatfyndigheterna. Marocko har för att påskynda inflyttningen av marockaner satsat mycket kapital på infrastruktur och nybyggnad av bostäder. De centrala delarna av den ockuperade huvudstaden El Aaiún är moderna med många nybyggda hus. Västsaharierna lever i slum i stadens utkanter.

Den södra delen. Söder och sydöst om försvarsmuren är områden som kontrolleras av Polisario. Sedan avtalet om eldupphör 1991 och så länge det avtalet fortsätter att gälla är det lugnt att vistas där. Av säkerhetsskäl finns där förutom Polisarios soldater enbart ett begränsat antal beduiner. Sedan vapenvilan råder en försiktig optimism. I området som kallas "det befriade området" ligger tonvikten på framtiden. I förhoppningen om en folkomröstning till västsahariernas favor börjar ett mödosamt uppbyggnadsarbete. Området har många kännetecken från kriget, trasiga bygg-

FN bedömer att någon folkomröstning inte går att genomföra i. I en sista ansträngning att bryta dödläget har Kofi Annan pendlat mellan de olika parterna i konflikten för att i direkta samtal försöka nå någon form av öppning. FN har tvingats konstatera att någon folkomröstning i bästa fall kan ske om ett år framåt. Det är många frågor som parterna accepterat som inte blivit lösta. Enligt Houstonavtalet skulle Marocko minska sina trupper i området från 165.000 till 67.000. Att jämföras med antalet röstberättigade som enligt FNs preliminära lista är 84.251. FNs flyktingkommissariat UNHCR har ännu inte något formellt avtal för att kunna arbeta med repatriering i det ockuperade området. Journalister och observatörer är av Marocko inte välkomna till området. Minröjarehetens utrustning är fortfarande konfiskerad.

Den svåraste frågan att lösa har blivit röstlängden där Marocko ställt krav utanför Houstonavtalet om att tre omtvistade stammar också ska få delta i folkomröstningen. De tre stammarna som omfattar totalt 65.000 personer utgör en avgörande grupp, och skulle otvetydigt innebära att omröstningens resultat skulle bli till Marockos förmån. I avtalet sägs att ingen av parterna får "sponsra" grupper att anmäla sig. Anmälan ska ske individuellt. Trots det kräver Marocko att dessa 65.000 personer ska vara röstberättigade. MINURSOs mandat förlängs till 30 april 1999.

nader och gamla grunder för hus, utbrända stridsvagnar. Ett stort problem är alla minor som finns utlagda. Minfria transportleder är markerade med röda stenar. Det råder stor trafik mellan det befriade området och lägren utanför Tindouf. Västsaharierna har fått hjälp från staden Navarra i Spanien för att i Tifariti bygga nödvändiga institutioner för framtiden såsom sjukhus, skolor och vattenförsörjning. Till Tifariti vill man gärna komma för att rösta om och när det blir någon folkomröstning, om det går för alla minor. Någon inflyttning kan dock inte ske förrän konflikten är över, befolkningen stannar kvar i lägren och avvaktar, även om tålmodet tryter. (Bilder från de befriade områdena, se omslaget.)

Det centrala El Aaiún i det ockuperade Västsahara. Marocko satsar på modern bebyggelse för att locka marockaner att flytta till Västsahara. Foto: Ronny Hansen

I El Aaiúns utkanter ligger slummen. Här bor västsaharierna. Foto: Ronny Hansen

Hösten 1998

1999-2000

Dödläge. MINURSOs mandat förlängs med korta intervall. Uppgivenhet inom FN. Tankarna om en "tredje lösning", d v s någon form av självstyre för territoriet men som en del av Marocko, börjar åter väckas.

Sammanfattning

Afrikas sista koloni, Västsahara, har varit FNs avkoloniseringsuppdrag sedan tidigt 1960-tal. Det är nu mer än 25 år sedan Spanien lämnade sin koloni Spaniska Sahara. Dessa år har kännetecknats av marockansk ockupation av territoriet Västsahara, trots att Internationella domstolen i Haag 1975 efter prövning fastställde att västsaharierna ägde rätt till självbestämmande. Västsahara har blivit FNs ständiga huvudvärk, och världsorganisationen tvingas konstatera att den hittills misslyckats med sitt avkoloniseringsuppdrag. 1991 antogs en fredsplan där de båda parterna Polisario och Marocko accepterade eld upphör och att genom en folkomröstning avgöra landets framtida status. Samma år inrättades också FN-missionen MINURSO, för att förbereda och genomföra folkomröstningen. En folkomröstning skulle ha genomförts i december 1998. Tvisteämnet är och har varit identifieringsprocessen, d v s avgörandet vilka som har rösträtt. Parterna har enats om att röstberättigade är de som ingick i den spanska folkräkningen 1974 och deras ättlingar. Processen är oerhört försenad på grund av Marockos ovilja och de tidsödande överklagandena. FNs preliminära lista på röstberättigade är 84.251 personer medan mer än 131.000 överklaganden måste besvaras. Men ytterst är detta en politisk fråga då röstlängdens innehåll kan avgöra folkomröstningens resultat, och där Marocko medvetet uppmuntrar till överklaganden också för de som svårligen kan ställa krav på att vara röstberättigade. Marockos inställning är helt låst, då de betraktar Västsahara som en del av Marocko och att en folkomröstning enbart är till för att bekräfta detta. Den folkomröstning som skulle ha genomförts i december 1998 sköts upp till sommaren år 2000 för att skjutas fram till en oviss framtid. Västsaharakonflikten har stora likheter med FNs andra "omöjliga" avkoloniseringsuppdrag, Östtimor, som visade sig trots allt vara möjligt.

Marockos obevekliga ovilja till någon form av kompromiss har gjort att den s k tredje lösningen fått förnyad aktualitet, d v s ett Västsahara som en del av Marocko med stort självbestämmande. Den tredje lösningens förespråkare är främst USA och Frankrike,

vilka är helt övertygade om att Marocko inte kan vinna en folkomröstning och ej heller skulle godta resultatet av en påtvingad sådan. USA har hittills haft en låg profil i detta utspel då den amerikanska kongressen onekligen är mindre pro-marockansk än den amerikanska administrationen. President Bush har inte visat något tecken på en ändrad politik i Västsaharafrågan.

Den efterlängtade folkomröstningen om territoriets framtid som sköts fram till sommaren år 2000 är nu mer avlägsen än någonsin. FNs generalsekreterares rapporter till säkerhetsrådet har varit allt mer uppgivna. FNs generalsekreterare är alltmer tveksam om huruvida en folkomröstning över huvud taget är möjlig att genomföra, och i juni 2001 visade sig denna uppgivenhet i ett förslag som presenterades för säkerhetsrådet av den särskilde representanten James Baker med stöd av generalsekreteraren om tidsbegränsad marockansk överhöghet över området tills någon politisk lösning som konflikten parter kan godta kunna tas fram. Efter en lång debatt beslutade dock säkerhetsrådet att inte anta det spektakulära förslaget och konstaterade att FNs fredsplan skulle fortsätta att vara riktlinjen för FNs arbete med Västsaharafrågan. Den särskilde representanten fortsätter sina överläggningar med konflikten parter Marocko och Polisario.

Frankrike, som är något av en stormakt inom EU, har sedan Algeriet drabbades av inre motsättningar blivit alltmer pro-marockansk vad gäller konflikten om Västsahara och förespråkar öppet det "tredje alternativet".

Algeriet, som gränsar till såväl Marocko som Västsahara och där huvuddelen av västsaharierna nu vistas i väntan på att kunna återvända, vägrar att stödja något "tredje alternativ".

Polisario, västsahariernas företrädare, hänvisar till Internationella domstolens utslag och FNs beslut om en folkomröstning och överenskommelsen om eld upphör 1991, och ser alternativet till en folkomröstning att återuppta den väpnade kampen.

Då FN har begränsade möjligheter att verka som en stark aktör i lösandet av Västsaharakonflikten

Våren 2001

Generalsekreterarens särskilde representant James Baker antyder att en folkomröstning som ger en vinnare och en förlorare inte går att genomföra inom överskådlig tid och säger sig söka någon ny alternativ lösning av konflikten. Marocko presenterar ett förslag som innebär begränsat självstyre men som en del av Marocko som prov under en fastställd tid i väntan på något alternativt lösningsförslag. James Baker har täta kontakter med Marocko och finner senare stöd för förslaget hos FNs generalsekreterare.

borde EU som närliggande ekonomisk och politisk supermakt kunna agera starkare för att konflikten ska kunna få en för världssamfundet rättvis och acceptabel lösning. EU är den aktör som kunde spela en viktig roll för att finna en lösning på Västsaharakonflikten. Såväl Västsahara som Marocko är tidigare europeiska kolonier. Men EU är splittrat i frågan, och särskilt Frankrike stöder öppet Marocko i konflikten. De olika handelsavtal med Marocko som EU slutit väger för flera EU-länder tyngre än västsahariernas rätt till självbestämmande. En EU-politik baserad på vissa EU-länders, eller lobbygruppers, snäva ekonomiska intressen i denna konflikt omöjliggör den viktiga roll som EU trots allt kunde ha för konfliktens lösning.

Sveriges utrikesminister Anna Lindh har förklarat att "Västsaharas framtida status ska få en rättvis, demokratisk och fredlig lösning där de inblandade parternas situation och legitima intressen beaktas", och förklarat att principen som styr Sveriges agerande är "folkens rätt till självbestämmande". Det är bra, men det räcker inte att stillatigande stödja FNs uppdrag. Är det EUs gemensamma utrikespolitik som gör att Sverige ligger lågt? Sverige borde snarare aktivt driva Västsaharafrågan inom EU. Sverige bör klargöra att frågan om en folkomröstning i Västsahara är en del av diskussionen om det utvecklade samarbetet mellan EU och Nordafrika, Maghrebsamarbetet.

Den rapport (20 juni 2001) som presenteras för säkerhetsrådet med förslag som frångår genomförandet av en folkomröstning i enlighet med Internationella domstolens rekommendationer ges inte säkerhetsrådets stöd.

Juni 2001

Hösten 2001

Generalsekreterarens särskilde representant James Baker genomför samtal med Marocko och Polisario.

Referenser

- Bring Ove, *FN-stadgans folkrätt*, Norstedts, Stockholm 1992.
- Bring Ove, *FN-stadgan och världspolitiken*, Nostedts, Stockholm 1997.
- Chopra Jarat, "United Nations Determination of the Western Saharan Self", *Peacekeeping and Multinational Operations*, No. 1, Mars 1994, Norsk Utenrikespolitisk Institutt, Oslo 1994.
- El-Ayouty Yassin (Ed.), *The Organization of African Unity after Thirty Years*, Praeger, London 1994.
- Furley Oliver (red.), *Conflict in Africa*, Tauris Publishers, London 1975.
- Hughes Stephen O., *Marocco under King Hassan*, Ithaca Press, Reading UK 2001.
- Kamil Leo, *Fueling the Fire – U.S. Policy & The Western Sahara Conflict*, The Red Sea Press, New Jersey 1987.
- Laanatza Marianne, *Barcelonadeklarationen, en frihandelspolitisk analys*, Sida, Stockholm 2001.
- Olsson Claes, *Avbruten avkolonisering – FN och problemen att avkolonisera Västsahara*, Stiftelsen Global Kunskap, Uppsala 1997.
- Report of the Secretary-General on the Situation concerning Western Sahara S/2001/148 (20 February 2001), S/2001/398 (24 April 2001), S/2001/613 (20 June 2001), Security Council Resolution on the Situation Concerning Western Sahara 1359 (2001) och 1380 (2001).*
- The Sabrawis – Anger and hope.* Western Sahara Campaign UK och Oxfam Solidarité, Bryssel 2000.
- Tradition och förnyelse – En studie av Nordafrika och Mellanöstern*, Departementsserien 1999:63, Utrikesdepartementet, Stockholm 1999.
- Thunberg Lena, *Västsahara – Afrikas sista koloni*, Föreningen Västsahara, Göteborg 1998.
- Zoubir Y H och Volman D (red.), *International Dimensions of the Western Sahara Conflict*, Praeger Publishers, London 1993.
- Reserapporter från resa till de västsahariska flyktinglägren i Tindouf 3–10 december 1999 av Janet Mackegård och Marianne Marcusdotter.
- Hemsidor: (Western Sahara Online) www.wsahara.net/news.html, (OAU) www.oau-oua.org, (FN) www.un.org
- Saharabulletinen.

November 2001

I ett brev till säkerhetsrådets ordförande begär generalsekreteraren mer tid för konsultationer och föreslår att MINURSOs mandat förlängs. Den 27 november 2001 beslutar säkerhetsrådet att förlänga MINURSOs mandat till den 28 februari 2002. Generalsekreteraren uppmanas inkomma med en rapport den 15 januari och att göra en analys av situationen till den 18 februari 2002.

Den dramatiska avkoloniseringsprocessen av Västsahara tillhör de dolda konflikterna. Medierna har inte funnit den form av lågintensivt krigstillstånd som under många år kännetecknat konflikten tillräckligt intressant i jämförelse med andra konfliktområden. Västsahara var heller aldrig betydelsefullt för någon supermakt och av den anledningen lyfts fram i världspolitiken.

Denna skrift fokuserar på de aktörer – såväl stater som regionala och internationella organisationer – av betydelse som idag kan påverka och påverkar konfliktens utveckling. Skriften beskriver också konfliktens bakgrund och utveckling och tar upp folkrättsliga perspektiv på konflikten.

Global
Publications
Foundation

STIFTELSEN GLOBAL KUNSKAP
Box 1221, 751 42 Uppsala
www.globalpublications.org

ISBN 91-973739-2-3

9 789197 373920 >